

ШЕСТИ ДЕО

У БОРБАМА У ИСТОЧНОЈ БОСНИ

У фази извлачења својих снага из Грчке и пробијања из Србије ка западу и северу командант немачке Групе армија »Е«, генерал-пуковник Александер фон Лер, због све снажнијег притиска јединица НОВЈ био је принуђен да користи само два комуникацијска правца: главни - долином реке Босне и помоћни - бочно долином реке Дрине. Тиме је подручје источне Босне добило још већи операцијски значај. Немци су померањем делова Групе армија »Е« из Сарајева долином Босне намеравали да овде створе јачу одбрану и што боље заштите десни бок својих група у Срему. У таквим околностима дрински правац представљао је за непријатеља најкраћи пут за пребацивање својих група ка сремском фронту и у исто време бочно је обезбеђивао главни правац даљег извлачења главнине снага Групе армија »Е«, који је ишао долином Босне.

Дринским правцем, преко Зворника, Бијељине и Брчког, средином децембра 1944, повлачиле су се јакe немачке снаге (3-4 дивизије), јер су покушавале да се што организованије, компактније и са што мање губитака извуку на север и дођу у састав главних снага команданта Југоистока генерал-фелдмаршала Максимилијана фон Војкса.

У складу са тадашњом војно-политичком ситуацијом у Југославији и на свим фронтovima Врховни штаб НОВЈ започео

је са формирањем јединственог општејугословенског стратегијског фронта, који се, грубо узев, протезао линијом: од Вировитице вировитичким мостобраном до села Чађавице, затим западно од Доњег Михољца, па низводно левом обалом Драве до њеног ушћа, од ушћа Драве левом обалом Дунава до села Сотина, а одатле преко Срема на Бијељину, па преко источне Босне на Мостар и према Задру, и од Задра западно и северозападно према Хрватском приморју, Лици и Горском котару. За укрупњавање јединица НОВЈ и њихово оспособљавање за оперативне и стратегијске задатке Врховни штаб је 3. децембра 1944. године наредио формирање четири оперативне групе (формирање завршено 7. децембра), које ће касније прерасти у 1, 2, 3. и 4. армију.

У Ваљево је формиран штаб Јужне оперативне групе у чији састав су ушле јединице Главног штаба Србије: 14. корпус (23, 25. и 45. дивизија), делови расформираног 13. корпуса, затим 17. и 28. дивизија као и 1, 2. и 3. артиљеријска бригада.¹⁰³ Донета је одлука о пребацивању јединица Јужне оперативне групе са сектора Ужица на средњи и доњи ток реке Дрине ради пресецања комуникације Зворник - село Јања - Бијељина - Брчко да би се спречило даље пребацивање немачких снага са дринског на сремски фронт или непријатељ одбацио ка југу, како би се преко Власенице повлачио ка Сарајеву.

ПРЕЛАЗАК ПРЕКО ДРИНЕ

Средином децембра 1944. године, пребацивањем Јужне оперативне групе (осим 25. дивизије) преко Дрине и њеним дејствима већ су били нанети непријатељу осетни губици, овладано је друмском комуникацијом Власеница - Зворник - Јања и ослобођена су ова места. На тај начин потпуно је пресечен помоћни комуникацијски правац долином Дрине и створени су повољни услови за брзо избијање у долину Босне и непосредно дејство на главни комуникацијски правац.

Међутим, у најодлучнијој фази ове операције, у рејону Власенице и Тузле, појавила се јака четничка групација јачине 5-6000 људи, која је, плански садејствујући немачким снагама,

¹⁰³ Архив ВИИ, кут. 721, бр. рег. 5/4; Зборник НОР-а, том I, књ. 15, док. 178.

успела да на себе привуче знатне снаге 3. корпуса и 23. дивизије 14. корпуса НОВЈ. Ова четничка групација, која је вршила притисак на Тузлу, разбијена је у борбама 25. и 26. децембра на више група. Али пошто је постојала могућност да се ове разбијене четничке снаге поново среде и концентришу и да својим нападом из позадине ометају извршење главног задатка снаге НОВЈ - уништавање немачких јединица у долини Дрине, штаб 14. корпуса је 26. децембра 1944. наредио 25. дивизији да из Србије пређе на ово подручје и очисти га од четника.

Заповешћу од 18. децембра, штаб 25. дивизије је, на основу заповести штаба 14. корпуса, наредио покрет дивизије са простора Ужица.¹⁰⁴ Осамнаеста српска бригада је добила задатак да 19. децембра у 7 часова изврши марш правцем Ужице - село Тврдићи - село Росуље - Косјерић - село Ражана - село Стојановићи - Ваљево, где да се размести. Штаб дивизије је одредио да дужина дневне маршруте може да износи до 25 км.

Ево како је, према заповести штаба 4. батаљона, био организован овај марш:

»По наређењу које смо добили од штаба бригаде наш батаљон извршиће покрет 19. овог месеца у 6,45 часова, а на зборно место код штаба батаљона доћи у 6,30 часова. Правац кретања: Тврдићи - Каменица - Косјерић - Брајковићи, где ће се разместити и добити наређење за даље. Ред кретања нашег батаљона: трећа чета, прва чета, пратећа чета, противколска чета, бојна комора, друга чета и трупна комора. За време покрета јединице се имају кретати наступним маршем (а то значи са јаким осигурањем)... Да би се што организованије кретали, пренети водницима и десетарима да строго воде рачуна о својим водовима и десетинама да ће за сваку неисправност одговарати... Приликом смештаја јединица, саопштити војницима да се не издвајају из своје јединице да не би изгубили везу. На преноћишту даваће се јако

- обезбеђење, стража као и патроле које неће пуштати никог у свој логор ко не зна знаке распознавања. Дежурни у батаљону биће заменик командира прве чете. Заменик командира треће чете узеће из сваке чете по 3 војника, тј. свака команда чете упутиће код њега по 3 добра вој-

104 Архив ВИИ, кут. 1089, бр. рег. 3/44.

- ii ника, а он ће бити код штаба батаљона тачно у 4 часа. Њихов задатак је да иду на одређено место као коначари и тамо пронађу станове за смештај свих чета. Коначари, такође, морају бити опрезни за време покрета да не би и они били изненађени. Не заборавите да коначари треба да крену из штаба батаљона у 4 часа. Команде чета строго ће водити рачуна о конспирацији и да не преносе они-ма којима није потребно где се иде и куда ћемо се кретати, већ се само може објашњавати где ћемо бити на
- i,; преноћишту (но и то не треба преносити борцима). А не треба војнике ни варати на разне начине. Исхрану ћемо користити са терена, што значи да интендант и његов заменик, пошто се не осећају тако здравим, упуте све еко-номе чета а с њима и потребан број људи на одређено
- * место за смештај батаљона где ће припремити храну за своју јединицу. Они ће кренути у исто време кад и коначари и ставиће се под команду заменика командира треће чете. Доручак да буде завршен најдаље до 5,30 часова«.

Покрет бригаде је извршен према плану и 21. децембра јединице су стигле у рејон Ваљева, где су се разместили ради одмора.

Сутрадан, 22. децембра, у Ваљеву је штаб бригаде одржао састанак са штабовима батаљона. Претходно су у батаљонима одржани састанци са командама чета где су командири и комесари поднели извештаје о стању у својим јединицама. Штабови батаљона пренели су директиве командама чета добијене у штабу бригаде.

Двадесет трећег децембра, у 7 часова бригада је наставила марш правцем Ваљево - Осечина.¹⁰⁵ Сутрадан, при крају дана, стигла је у Лозницу да би се разместила у Лозници, Грнчару, Бањи Ковиљачи, Руњанима, Клупцима и Воћњаку.

Овим правцем су се, такође, кретале 16. и 19. бригада. На крају марша 16. бригада се разместила на простору села Драгинца, а 19. бригада на простору села Осечине.

Два дана је 18. бригада остала на овој просторији да би се јединице одмориле и што боље припремиле за прелазак преко Дрине. У Лозници је 26. децембра одржана конференција свих политичких и партијских руководилаца у дивизији (од водних делегата до политичког комесара и помоћника комесара дивизије). Том приликом размотрена су актуелна пита-

¹⁰⁵ Архив ВИИ, кут. 1089, бр. рег. 2/45.

ња у вези са вођењем борбених дејстава, која су дивизији предстојала после преласка у источну Босну. На партијским и скојевским састанцима, а потом и на радним политичким конференцијама у четама обрађена је тема »Национално питање у Југославији«. Тема је била веома значајна и актуелна с обзиром на то да су у Босни, поред Срба, живели Хрвати и Муслимани. Тамо су постојали и друкчији обичаји. Борци су упознани са дотадашњим развојем народноослободилачке борбе у Босни. На сваком кораку, у сваком контакту, било је веома важно развијати братство и јединство како с јединицама НОВЈ из ових крајева, тако и са народом.

Прелазак у Босну и вођење борбених дејстава на брдовито-планинском терену, у зимским условима, сигурно су доносили и интендантској служби нове тешкоће. У изгледу су били знатно отежани услови у исхрани и снабдевању, јер су крајеви у које се ишло били веома пасивни. Бригада је тада имала око 150 коња, а поставило се и питање обезбеђења сточне хране. Рачунало се на довоз хране из Србије, али су и ту искрсавали многи проблеми у транспорту. Зато је целу интендантску службу требало прилагодити овим новим условима. С тим у вези, ускоро је стигло наређење да се, ради што веће покретљивости јединица, интендантуре и коморе батаљона растерете кола, чеза и моторних возила, с тим да се они предају бригади и дивизији, а батаљони да пређу на транспорт товарном стоком.

Посебна пажња је посвећена санитару и његовом раду у зимским условима, нарочито због честих промрзина, прехлада и других болести узрокованих хладноћом. Транспорт рањеника у зимским условима ће бити знатно тежи, а такође и снабдевање санитарским материјалом. Рачунало се и на појаве заразних болести, тифуса, па и полних болести.

Очекивани прелазак у Босну представљао је за све борце, а нарочито за оне нове иако већ добро прекаљене у борбама у долини Западне Мораве, ново и сложено искуство. Фашистички окупатор није се лако предавао и било је потребно још доста борби до потпуног ослобођења земље и до краја рата. Борци су ишли све даље од Србије и својих домова. Зато је требало код свих бораца подизати борбени морал и политичку свест да се само још већим напорима, борбама и жртвама може брже стићи до слободе.

На војним часовима по четама борци су упознавани са начином вођења борбе у зимским условима, са зимским маски-

рањем, утврђивањем и инжињеријским радовима на положајима (укопавање, прављење склоништа), са одржавањем веза и др.

Имајући у виду последња искуства и велики значај оруђа и оружја у фронталним борбама, штаб 14. корпуса је 26. децембра наредио да се у јединицама формирају водови аутоматичара. Циљ је био да се повећа ударна снага јединица. Свака чета у свом саставу требало је да има вод аутоматичара, састава: 25 аутоматичара, наоружаних аутоматима с пуном шаржом муниције, 5 носилаца муниције (сваки носилац носи половину шарже за 5 бораца аутоматичара), 3 пушкомитраљесца и једног снајперисту. Сваки батаљон је, такође, добио вод аутоматичара. Да би се то спровело, наређено је да се сви аутомати из стрељачких јединица прикупе и с њима наоружају водови. Поред њих, само су курири могли бити наоружани аутоматима. За аутоматичаре и снајперисте требало је бирати најхрабрије и најбоље борце у јединици.

Извиђачке јединице, такође, је требало оспособити за нове задатке, а исто тако и јединице за везу. Куририма је требало доделити коње ради бржег успостављања веза. Штабови батаљона требало је да формирају јединице сигнариста, а између штабова батаљона и виших штабова да користе телефоне, односно радио-станице.

Како је прелаз преко већих река, каква је Дрина, увек представљао сложenu борбену радњу, штаб 14. корпуса је 28. децембра издао детаљно упутство за прелаз преко реке. Према том упутству, цео штаб бригаде је био дужан да буде са својом јединицом у рејону укрцавања. У тој обавези су били и штабови батаљона. На удаљености од обале око 100 метара по дубини требало је паралелно са током реке поставити низ стражара. Тај стражарски низ нико није могао да пређе без одобрења и знања руководиоца места укрцавања. Позади стражарског низа требало је да се распоређују батаљони у онолико група колико је било превозних средстава. У свакој групи је требало формирати одељења јачине колико може да стане у понтон, односно чамац или на скелу. Остале јединице требало је склонити од зиме у оближње куће. Одмах после искрцавања јединице је требало постројити и одвести са места искрцавања како се следећем ешелону не би закрчио пут. Уз упутство дата је и шема операције.

Према наређењу штаба корпуса 25. дивизија је требало да се пребаци преко Дрине до 29. децембра. У вези са тим штаб

дивизије је 26. децембра, наредио бригадама да изврше покрет ка Зворнику.

Осамнаеста бригада је добила задатак да ноћу између 26. и 27. децембра изврши марш правцем Лозница - Зворник, где да се пребаци преко Дрине, а затим да се размести на просторији село Козлук - село Трновица - село Рајчевић - село Брањево и ту задржи до 30. децембра.

Успешан прелазак преко Дрине бригада је извршила сутрадан. При томе су се батаљони на свака два сата пребацивали помоћу скеле и чамцима.

... Бригада је стигла у Босну. Нови крајеви, високе стране планине, села раштркана, многе куће попаљене, нека села скоро празна. Овде је народноослободилачки покрет такође био снажан, али се водила и братоубилачка борба. Усташе су убијале Србе, а четници Хрвате и Муслимане. У источној Босни успешно су током 1941. и 1942. године дејствовали Романијски, Мајевички и Семберијски партизански одред. У току 1943. године овамо су преко Саве долазили да се боре и сремски партизани. Још 1943. овде је постојала јака слободна партизанска територија. На овом простору дејствовале су за све време и многе бригаде и дивизије НОВЈ.

Због тајности, 18. бригада и њене јединице добиле су шифроване називе. Тако је 18. бригада добила шифрован назив П-3, док је 1. батаљон носио број 61, 2. батаљон - 62; 3. батаљон - 63, а 4. батаљон - 64.

ПРВИ ДАНИ У БОСНИ

Ослонцем на ослобођени део Југославије и мерама Националног комитета ослобођења Југославије за нормализацију привредног и политичког живота на овој територији створени су били услови да се НОВЈ реорганизује у савремену армију. « Најважнији догађај у тој реорганизацији наступио је 1. јануара 1945. године, када су наредбом врховног команданта маршала Јосипа Броза Тита образоване 1, 2. и 3. армија. У састав 2. армије (командант генерал-лајтнант Коча Поповић, а политички комесар пуковник Блажо Лончар) ушла је и Јужна оперативна група, а с њом и 25. дивизија НОВЈ.

У време преласка 25. дивизије у источну Босну јединице 2. армије налазиле су се у следећем распореду:

- - 17. и 28. дивизија на сектору Бијељина - Брчко;
- 23. дивизија на сектору село Срнице - Грачаница;
- 45. дивизија на сектору село Мемићи - село Козлук - Зворник;
- 38. дивизија у ширем рејону Тузле;
- 27. дивизија на простору село Живинице - село Ступари.¹⁰⁶

Задатак ових јединица био је, како је већ истакнуто, да прошире постојећу слободну територију у источној Босни и да пресеку непријатељске комуникације у долини Дрине, а затим да тежиште својих операција пренесу у долину Босне.

Немци су држали утврђена упоришта у Бијељини, Брчком, Босанском Шамцу, Дервенти и Грачаници и комуникације Бијељина - село Брезово Поље - Брчко, затим село Челић - Брчко и Брчко - Добој (преко Модриче и Грачанице). Брчко је било најважније непријатељско упориште и преко њега су водиле комуникације које су повезивале немачке снаге на сремском фронту са снагама у источној Босни. Држањем ових упоришта, непријатељ је владао Посавином и Семберијом, обезбеђивао десни бок фронта у Срему и истовремено осигуравао комуникације у долини доњег тока Босне којима је извлачио своје снаге са југа.

Распоред непријатељских снага на овом простору био је следећи:

- 7. СС дивизија »Принц Еуген« на простору Брчко - Босански Шамац;
- пуковска група 21. СС дивизије »Скендербег« у рејону Бијељине;
- 963. тврђавска бригада »Клоц«, јачине пет батаљона, 1. јануара у Власеници;
- 12. усташко-домобранска дивизија у рејону Брчког;
- четничке снаге које су прешле из Србије у Босну (Калабићева група, шест корпуса - 2.000 људи; Кесеровићева група, четири корпуса - 1.330 људи; група корпуса Лзубе Јовановића - око 600; недићевске снаге - 2.000 људи) у рејону Сребреница - Власеница - планина Мајевица;
- извесне снаге зеленокадроваца;
- немачка 22. дивизија у покрету преко Романије ка Власеници.

¹⁰⁶ Милојица Пантелић, 25. дивизија, Београд, 1977, стр. 133.

Према наређењу штаба 25. дивизије, 31. децембра 1944. године, 18. бригада је извршила покрет са просторије на којој се налазила правцем: село Глумине - село Цапарди - село Мемини - село Прњавор, а сутрадан у шири рејон Тузле, где се разместила. Штаб бригаде са приштапским деловима и 4. батаљон су се разместили у селу Кикачи, 2. батаљон у селу Тошићима, 1. и 3. батаљон у селу Миљановцима. За време марша падао је снег и било је врло хладно.¹⁰⁷

Сутрадан, 2. јануара, настављен је покрет. На крају марша штаб бригаде је размештен у селу Симином Хану, 1. батаљон у селу Пожарници, 2. батаљон у селу Чаковићима, 3. батаљон у Горњој Тузли, а 4. батаљон у селу Кикачима.

Идућег дана, 3. јануара, стигло је наређење да наредног дана ујутру 18. бригада крене правцем Доња Тузла - село Лопаре - село Козјак - село Мачково ради учешћа у нападу на Брчко. Међутим, наређење је измењено пре него што је бригада пошла тако што је остала на истом простору до 6. јануара. У току ова три дана одмора није било борби против непријатеља, осим што је 3. јануара група од око 50 четника напала једну чету 1. батаљона. Борба је била кратка, 10-15 минута, и ова четничка група је разбијена. Том приликом рањени су политички комесар једне чете и један борац. Поред тога, било је и мањих пушкарања између патрола и извидница бригаде и слабијих четничких групица.

За време овог предаху у јединицама је појачана политичка и културна активност. Помоћник политичког комесара бригаде захтевао је од партијских руководилаца батаљона и чета да се још више посвете партијско-политичком раду. У неким четама се секташило у пријему у Партију оних бораца који су то својом храброшћу и укупним понашањем заслуживали. У појединим четама још нису биле образоване партијске ћелије. Требало је, такође, оштро реаговати на све слабости у јединицама. Директиве вишег руководства морале су се што доследније спроводити у живот. »Бригада мора имати« - каже помоћник комесара бригаде у свом писму батаљонима - »јаку партијску организацију да би могла да извршава све постављене задатке«. Бригадни комитет КПЈ је 3. јануара тражио од свих батаљонских бироа КПЈ извештај о стању партијске организације, о војном, политичком и културном раду.

Од команди чета тражени су спискови бораца-правника или студената права, рудара и поштара, које је требало пову-

¹⁰⁴ Архив ВИИ, кут. 1089, бр. рег. 3/44.

ћи из јединица и упутити их у позадину да раде на пословима своје струке.

Како служба поште у јединицама није била још организована, наређено је да се при штабу бригаде организује поштанска секција од пет чланова, при штабу батаљона од четири члана, а при командама чета од два члана. Пошта је требало да буде у саставу интендантуре. Свака поштанска секција требало је да има два одељења: пријемно и отпремно.

Сваког дана чете су почеле да подносе »дневни рапорт« који је садржао: бројно стање људства, по списку, у расходу, на лицу, са објашњењем расхода - у болници, несталих, на курсу; податке о непријатељу, о војничком раду, о политичком раду, о размештају јединица, о исхрани, о дисциплинским грешкама.

Почеле су у јединице да стижу штампане »Радио-вести« које су издаване у штабу бригаде. Ове вести су много значиле за рад политичких комесара. Тако је у вестима за 3. јануар писало, на пример:

»Радио-Београд јавља - Врховни штаб НОВ и ПОЈ саопштава: У Хрватској, настављајући офанзивне операције на сектору Бихаћа, наше су јединице у жестоких борбама ослободиле Личко Петрово Село и разбиле непријатељско осигурање према Бихаћу. На путу Личко Петрово Село - Слуњ блокирано је јако непријатељско упориште Ваганац где је опкољена непријатељска посада пружала жилав отпор. У овим борбама убијено је 85 непријатељских војника, а заплењена су 2 тешка бацача, 9 тешких митраљеза, 12 пушкомитраљеза, 2 радио-станице и већи број пушака и остале ратне опреме«.

Или:

»У Славонији и Срему обострана активност локалног значаја«.

Или:

»У источној Босни наше јединице врше успешне нападе за ликвидацију јаким непријатељских упоришта на просторију Пукиш - Челић. Настављају се акције наших јединица у чишћењу западног дела Мајевице«.

У наставку радио-вести саопштено је и шта је јавила Радио-Москва:

*1 »У току 2. јануара на сектору Будимпеште наше трупе водиле су борбе за уништење опкољене непријатељске групације и заузеле 232 блока кућа у источном делу и 63 рејона у западном делу града... У току 1. јануара наше трупе су онеспособиле и уништиле 19 немачких тенкова. У ваздушним борбама и ватром противавионских батерија уништена су 4 противничка авиона«.

Петог јануара је штаб 14. корпуса упутио потчињеним јединицама текст заклетве с наређењем да штабови бригада организују полагање заклетве бораца по могућности по бригаама, а у крајњем случају по батаљонима. Скренута је пажња да се заклетва не сведе само на читање текста него да то има свечани карактер. После дате заклетве обавезно је требало организовати приредбу чији би садржај требало да буде »у духу истицања најбољих особина наших бораца«. Текст заклетве је гласио:

»Заклињем се чашћу свога народа да ћу у редовима Народноослободилачке војске верно служити своме народу, борећи се против окупатора и свих домаћих издајника - непријатеља слободе и народних права. Заклињем се да ћу дисциплиновано и савесно вршити своје дужности и извршавати наредбе својих претпостављених. Кунем се да нећу испустити оружје из својих руку док наша земља не буде очишћена од окупатора, док народу не буду осигурана његова права и слобода. Спреман сам примити сваку казну за прекршај ове моје заклетве«.

Да је прелазак из Србије у Босну значио нов политички и психолошки моменат, сведочи и чланак Ратомира Стојковића Страхиње, политичког комесара 1. батаљона, под насловом »Босанци«, који је у дивизијском листу »Борац« објављен фебруара 1945. Ево једног његовог краћег дела:

»У покрету смо провели ноћ и дан преко босанских брда и долина, а још нисмо нашли места где- би се могли огрејати и одморити. Снег је покрио тешке ране на местима где су била насеља. Преморени војници од пута, неспавања и терета што на себи носе, пружеше се по снегу да почину за тренутак док претходница не испита даљи пут... Свратисмо у једну спаљену кућу, једину која је преживела четири паљења, да се распитамо за положаје. На поду, прислоњен уз велику зидану пећ, седи старац и пуши лулу. Крај њега троје унучади, скоро

нагих, и једна жена. Здраво, здраво, другови, сједите! - љубазно нас прими стари. Ви сте сигурно уморни и гладни, а ја вас немам чиме понудити, као да се извињава за своју сиротињу. Неку ноћ ми отераше ђикани (четници - нап.а) кравицу, једну једину што ми је од стоке остало, те сад немам чиме ни ове црве више нахранити... «

НАПАД НА ВЛАСЕНИЦУ

Због опасности да непријатељ из рејона Власенице, Добоја, Брчког и Бијељине, као и из других гарнизона изврши продор ка Зворнику и Тузли, штаб 2. армије је наредио 28. и 17. дивизији да затворе правце који изводе од Бијељине и Брчког ка југу, 23. дивизији да затвори правце од Добоја, Градачца и планине Озрена, а 45. дивизији правац од Власенице ка Дрињачи. Двадесет пета дивизија је 5. јануара добила задатак од штаба 14. корпуса да изврши покрет правцем Тузла - Цапарди - село Папрача и смени јединице 45. дивизије, која се налазила на положају код Власенице. Сутрадан је штаб 14. корпуса наредио 25. дивизији да са овог простора поседне полознај за напад на немачку посаду у Власеници.¹⁰⁸

Нападу 25. дивизије требало је да садејствују снаге 27. дивизије на правцу Хан-Пијесак - Власеница. У општој резерви армије задржана је 38. дивизија у рејону Тузле.

У духу овог наређења штаба 14. корпуса штаб 25. дивизије је наредио 18. бригади да 6. јануара у 6 часова изврши покрет ка Власеници.

Немачка 22. дивизија одиграла је пресудну улогу у пробоју немачких снага долином Дрине ка Сави. Против њених јединица за све време власеничко-зворничке операције борила се и 18. бригада. Зато, ево неколико основних података о овој дивизији. Мобилисана је 1939. године и спадала је у елитне немачке јединице. Ратовала је у Холандији, затим на источном фронту код реке Дњестра, на Криму и код Севастопоља где је десеткована и 20. јула 1942. пребачена у Грчку. Средином августа 1944. распоређена је у Македонији, у рејону Скопље - Качаничка клисура. А када је почело повлачење немачких јединица из Грчке, и она се повлачила: правцем Рашка - Сјени-

¹⁰⁸ Зборник, том IV, књ. 32, стр. 167.

ца - Пријеполје - Вишеград. Јануара 1945. је добила задатак да се прикупи на простору Соколац - Власеница, а затим упутити ка Зворнику где би предузела одбрану одсека на Дрини. Из сачуваног дневника мајора Бема (Behma), немачког официра корпусног батаљона за везу 21. (планинског) армијског корпуса, налазе се корисни подаци о овој немачкој дивизији док је водила операције на овом бојишту. Исто тако, сачуван је и дневник немачког војника Ханса Дитриха, припадника 22. немачке дивизије из овог периода. Оба ова дневника омогућују, у недостатку других расположивих историјских извора, да се борбе у долини Дрине виде и из другог угла, па ће ови дневници бити повремено коришћени. Тако, немачки војник пише за 4. јануар, када је немачка 22. дивизија кренула за рејон Власенице, да су то »дани патње, маршеви дању и ноћу, врло мало сна, мало хране«, да је тог дана његов вод имао 3 мртва, а уочи борбе на Власеници - »скоро сваке ноћи упорни напади партизана, наш вод има среће - само лежи у заседи као резерва«.

У току 7. јануара 18. бригада је извршила покрет и стигла на просторију: Подцрквина - Неђелиште - село Тикварићи - село Станимировићи - село Врело - село Мечићи. Истог дана делови бригаде су водили краћу изненадну борбу против четничких снага код села Пирковца и Папраће и том приликом је погинуло шест бораца бригаде, а два су рањена. На овој просторији бригада је остала и сутрадан, припремајући се за напад на Власеницу. Са тим циљем одржани су и партијски састанци у свим јединицама бригаде. Сачувана је белешка Љубивоја Радовановића, тада помоћника политичког комесара 2. чете 2. батаљона, о састанку батаљонског бироа КПЈ коме је присуствовао и помоћник политичког комесара бригаде. Дневни ред је био: 1) војно-политичка ситуација, 2) извештај о раду и 3) разно. Прво је политички комесар батаљона изнео војно-политичку ситуацију, а затим су помоћници политичких комесара чета поднели своје извештаје. Том приликом примљени су у КПЈ Стеван Здравковић из 3. чете; Милан Милосављевић, који је истог дана погинуо и Драган Радосављевић. Затим су поднели извештај руководиоца СКОЈ-а 2. батаљона, политички комесар и помоћник комесара батаљона, након чега је уследила дискусија о поднетим извештајима о раду. После тога је одржан партијски састанак у 2. чети на коме су утврђени следећи задаци: да се одржавају четне конференције поводом сваког проблема; да на теоретским партијским са-

станцима присуствују и кандидати за члана КПЈ и бољи скојевци; да се свуда развијају дискусије; да се у СКОЈ обухвати што више добрих омладинаца; да се у десетинама поставе политички делегати јер је било тешко окупити цео вод; да се поведе кампања за писање чланака и за бригадни и дивизијски лист и да се у њима пише о свакоме ко се истиче у борби; да се скојевци повезују са омладином села где јединица бора-ви, итд.

Учешће 18. бригаде у нападу на немачке снаге у Власеници почело је још 9. јануара када је њен 1. батаљон, придодат јединицама 27. дивизије, извршио напад на положаје између Муслиманског Џенета и Власенице. Два дана су трајале ове борбе и у њима је батаљон убио 10 немачких војника без сопствених губитака.

Повративши изгубљене положаје у овим борбама, Немци су одмах фортификацијски појачали спољну и унутрашњу одбрану Власенице користећи тактичко-топографске објекте, као што су: Кик, (кота 904), Кула (кота 657), Градина (кота 604), Орловача (кота 867), Тугово, као и саме зграде у варошици.

Захваљујући исказу Немца који се предао 18. бригади, добијени су прецизнији подаци о снази и распореду непријатељске посаде у Власеници. Према тим сазнањима сваки кажњенички батаљон имао је по три чете и једну пратећу чету, свака чета је била наоружана, осим пушкама, и са по три пушкомитраљеза, а пратећа чета и са по једним тешким митраљезом. Непријатељ је имао 10 минобацача и два топа 88 мм. На непосредним прилазима варошици били су ископани ровови, а на спољној одбрани није било јаких снага. Један батаљон је бранио прилазе од правца Хан-Пијесак - Орловача и друм од Зворника, а један батаљон је био распоређен тако да затвара правац од Муслиманског Џенета и од Шековића. Топови су били моторизовани. Код Соколца су се налазила два тенка који су могли интервенисати.

Десетог јануара штаб 25. дивизије је издао заповест за напад на непријатељску посаду у Власеници.¹⁰⁹ Према овој заповести, у нападу је требало да учествују 16. и 18. бригада, док је 19. бригада била ангажована у акцији чишћења терена од четника. Шеснаеста бригада је требало са два батаљона да нападе лево од комуникације село Шековићи - Власеница и да обухватним маневром пресече комуникацију у рејону Плоче

¹⁰⁹ Архив ВИИ, кут. 1090, бр. рег. 1/1-14.

(кота 992) - кота 1107 и онемогући извлачење непријатеља из Власенице или довлачење појачања из Хан-Пијеска. Један батаљон је требало да остави у резерву. Осамнаеста бригада је добила задатак да напада на одсеку десно комуникације Шековићи - Власеница и лево Орловача, и то: један батаљон брзо да продре у град правцем село Нежировићи - Кула - Власеница; један батаљон правцем Баћино Брдо - Градина (кота 604) низ комуникацију; један батаљон правцем Врли Крај - Орловача - Власеница, с тим да ликвидира отпор на Орловачи и делом снага да се утврди на Орловачи, а главнином изврши главни удар на Власеницу; један батаљон да буде у резерви. Једној чети је требало дати задатак да по сваку цену ликвидира отпор на Градини.

Штаб дивизије је наредио да јединице концентришу све пушкомитраље и образују ударне и бомбашке групе које би продрле у непријатељске положаје и ликвидирале главна упоришта и митраљеска гнезда. Исто тако требало је концентрисати ватру свих минобацача за тучење Кика, Власенице, Градине и Орловаче. Једну групу је требало да чине минобацачи 18, а другу минобацачи 16. бригаде, с тим што би група 16. бригаде тукла Кик и Власеницу, а група 18. бригаде Орловачу, Градину и Власеницу. После ликвидирања спољне одбране сву ватру је требало сконцентрисати на Власеницу.

Место за кола којима ће се евакуисати рањеници налазиће се код воденице на окуци пута код коте 440, јужно од села Симића. Рањенике који могу сами да се крећу требало је упућивати било у групама било појединачно, а за тешке рањенике одређивати борде који ће им помагати у евакуацији. Борци који су имали гумену обућу требало је да увежу обућу конопцима, крпама или дрвеним гужвицама како им се при покрету и јуришу ноге не би клизале по снегу и леду.

Приближавање непријатељским положајима требало је извршити у највећој тајности и да тек на команду старешине са јуришног одстојања и за време јуриша борци могу узвикивати »Ура!«.

Ево, како су према заповести штаба 4. батаљона извршене припреме за напад у овом батаљону:

»1, 2. и 3. чета одвојиће своје најбоље борце са аутоматским оружјем и свом муницијом, као и мањи број стрелаца са којима ће кренути за село Незировиће. Команда 2. чете узеће што већи број муниције из бојне ко-

море. Остале делове одвојити и с њима да остане по један члан Команде чете који ће за њих одговарати. Минобацачка чета понеће своја три исправна бацача и све мине којима располаже и повешће потребан број послуге: остатак чете, који не иде, остаје а са њима један члан Команде чете; неисправан бацач предати бојној комори. Противколска чета одвојиће своје противколско оружје и сав број муниције и потребан број људи као и аутоматско оружје које има код себе. Сви назначени делови најхитније ће се постројити на цести и то: аутоматичари, минобацачи, противколци. За њима ће кренути остали делови батаљона и разместити на просторији Црквине - Лукићи. Са њима иде помоћник комесара батаљона. Батаљонско превијалиште иде за ударном групом ка положајима».

Непосредно пред напад, према наређењу штаба 14. корпуса, укључена је у напад и 20. бригада 45. дивизије са задатком да садејствује бригадама 25. дивизије, чиме је у основи био промењен план напада дивизије, посебно 18. бригаде. Наиме, 1. и 4. батаљон 18. бригаде су избили на полазни положај са којег је требало да врше напад, али су тај положај већ биле поселе јединице 20. бригаде, па су се оба батаљона вратила на ранија места своје концентрације. Због тога је 18. бригада имала у првом ешелону само свој 3. батаљон.

Тачно у 23 часа, 10. јануара, отпочела је минобацачка ватрена припрема напада на Власеницу. После ове припреме јединице су прешле у напад. Међутим, већ у почетку, напад јединица све три бригаде одвијао се несинхронизовано, у великом временском размаку, почев од 23 часа и 10 минута до 4 часа ујутру, што је морало довести до умањења ударне снаге наших јединица.

У првом снажном налету једино је 3. батаљон избио на косу испред Куле где је брзо ликвидирао три рова и један бункер, као и митраљеско гнездо у утврђеној кући на путу Власеница - Шековићи. На самој Кули развила се жестока борба јер је била фортификацијски заштићена рововима и са три бункера из којих се непријатељ жилаво бранио. Али силевити јуриши бораца овог батаљона, уз помоћ прецизне минобацачке и митраљеске ватре, натерали су непријатеља да напусти ове положаје и да запоседне утврђене куће, бункере и ровове на ивици насеља, одакле је наставио да пружа сна-

жан отпор. Сваки даљи јуриш батаљона да продре у град био је безуспешан и скопчан са великим губицима. Борци су се приближавали и на 50 метара од непријатељских положаја, али су се ту заустављали приковани непријатељском ватром.

Једанаестог јануара, у 3 часа ујутру, због великих губитака 3. батаљона штаб бригаде је убацио у борбу и 2. батаљон са задатком да настави јуриш и продре у град. Батаљон је извршио неколико узастопних јуриша, заједно са 3. батаљоном, али их је непријатељска запречна ватра заустављала. Тукла их је и бочна ватра са Кика који нису успеле да заузму јединице 16. бригаде. Са тог виса су батаљонима 18. бригаде нанети велики губици. Пред свануће непријатељ је на ова два батаљона 18. бригаде сконцентрисао веома јаку минобацачку и стрељачку ватру, јер су на другим секторима напади били ослабљени.

У 6 часова, када је било сасвим извесно да се Власеница не може заузети, штаб 25. дивизије је наредио да се јединице дивизије повуку на полазне положаје. Аруги и 3. батаљон 18. бригаде су се у најбољем реду повукли, штаб бригаде је затим поставио 4. батаљон на полазне положаје ових батаљона да контролише кретање непријатеља од Власенице. Тиме је напад био завршен.

У сећању на овај напад Александар Миловановић, тада борац 3. батаљона, пише:

»Наш 3. батаљон заузео је положај лево од пута Шековићи - Власеница, од Расадника па према путу којим се излази из Власенице према Сребренику. Два курира батаљона, Борђе Буркић из Штубика и Добривоје из Топлиде (презимена се не сећам) били су ових дана пребачени у 2. чету за десетаре, а њих је баш за попуну тражио командир чете Маузер. Наш батаљон је прво потиснуо Немце, али су се у том тренутку појавиле бочно немачке јединице из правца Хан-Пијеска и извршиле противнапад. Настала је велика борба. Наше јединице су се нашле између две непријатељске ватре, па је претило опкољавање 1. и 2. чете батаљона. Видевши ову ситуацију, командант батаљона је наредио одступање и ватра се пренела више на леву страну. Десетар Борђе Буркић тукао је са чистине из пушкомитраљеза који је наслонио на једног погинулог друга и тако нам штитио одступницу. Мало даље од њега налазио се са пушкомитраљезом Добривоје. И он је тукао Немце и штитио наше повлачење. Кад смо одмакли, наређено им је да се и они повуку према путу на коме смо ми већ били. Док смо ми отварали ватру, они су се пузећи повлачили и у

једном тренутку Борће се придигао и немачки рафал га је покосио. Видевши то, Добривоје је прискочио другу у помоћ, па је и он тако пао изрешетан мецима. Обојица су били тешко рањени. Извукли смо их, али су обојица на носилима брзо издахнули. Сахранили смо их испод расадника, поред једног потока, где се налазио штаб батаљона».

О нападу на Власеницу говори се и у сећању Наде Јанковић, санитарског референта 3. батаљона 18. бригаде. Ево неколико Надиних запажања:

»Покрет према Власеници био је напоран и врло тежак. Зима је. Снег је велик, а и даље пада. Температура се спустила ниско испод нуле, а ми доста слабо обувени и обучени. Огромном броју бораца ово је била прва зима у којој ратују. Али, нема се куд. Морају се навикнути. Задатак се мора извршити. Што смо ближе Власеници, осећа се присуство непријатеља. Немци се повремено јављају кратким митраљеским рафалима и ракетама у правцу нашег покрета. Ноћ је. Колона иде у највећој тишини. Мраз све више стеже. Од хладноће пуцају гране на дрвећу, а од белине снега и слабе месечине све се око нас бели. Близу смо Власенице. Чете се прикупише. Командант батаљона издаје командама чете наређење за напад. Као и за сваку тежу борбу, и сада се траже добровољци бомбаша и пушкомитраљесци. Од њих се највише очекује. Јавио се велики број другова. Међу њима сам и ја, али ми командант батаљона и помоћник комесара батаљона не дају јер сам ја санитарски референт батаљона. Није ми право, али сам увидела да су у праву. Командант ми је наредио да се одмах организује батаљонско превијалиште. Поставила сам га у једној напуштеној згради... Борба... И ево стижу први рањеници. Има их све више и по ранама се види да је борба жестока. Превијамо рањенике и одмах упућујемо у болницу. Почеше гранате да туку уокло, па и по згради... «

Према прикупљеним подацима, јединице 18. бригаде у овом нападу имале су велике губитке: 77 погинулих и 70 рањених, а непријатељ око 50 погинулих и око 100 рањених. Напад је био жесток, јуриши одлучни, а одбрана упорна и зато су били овако велики губици. Држање бораца је било одлично: у једној чети, на пример, иако је око 50 бораца било избачено из строја, остали борци су наставили да се боре и јуришали све до наређења штаба батаљона да се чета повуче. Ова борба је ојачала самопоуздање у сопствене борбене могућности. Штаб дивизије је посебно истакао у свом извештају добро руковођење и функционисање веза у 18. бригади.

Штаб 25. дивизије је предложио штабу 14. корпуса да се похвали 3. батаљон 18. бригаде »за упорно држање у борби на Власеници, који је својом умешношћу, борбеношћу и чврстим командовањем издржао највећи део борбе и највећу непријатељску ватру и нанео непријатељу највише губитака«. Исто тако је предложио да се похвали и минобацачка чета 18. бригаде за успешно дејство у току борбе.

Штаб 18. бригаде је за храброст и пожртвовање у овом нападу предложио за похвалу већи број бораца и старешина бригаде. Ево њихових имена:

Из 3. батаљона: Душана Михајловића, водног делегата 2. чете, који је како пише у предлогу за похвалу, убио једног Немца а затим, користећи га као заклон, убио још једног; Богдана Живковића, водника 2. чете, који се истакао као водник бомбашког одељења, а затим када су другови из команде чете рањени, руководио четом; Вукашина Станисављевића, који се истакао као храбар десетар, бомбаш и митраљезац; Веру Богдановић, четну болничарку, која се истакла и као бомбаш; Петра Перића, борца 1. чете, који је, иако носилац рањеника, ушао у први стрељачки строј са жељом да туче непријатеља где је и рањен, сам се превио и поново се вратио на положај у борбу где је био рањен и други пут; Драгољуба Бирића, курира 2. чете, који је преузео један вод када су рањени другови из команде чете и у току борбе командовао њиме; Борђа Буркића, десетара и бомбаша, који је својом храброшћу био пример свим борцима и руководиоцима у 2. чети док није храбро погинуо; Властимира Милосављевића; затим Властимира Станковића; Павла Марковића и Василија Ницуловића, борца 3. чете, који се истакао као неустрашив борац јуришајући на непријатеља кроз непријатељску ватру; Светомира Рајчевића, помоћника пушкомитраљесца; Милорада Стојановића, водника 3. вода; Борђа Милетића, десетара 3. чете; Војина Јовановића и Власту Јаковљевића, политичког делегата вода противоклопне чете који се истакао херојским држањем тукући непријатеља из митраљеза, не заклањујући се, где је и погинуо; Буру Зеца и Душана Ловрића, водника противоклопне чете; Радивоја Стојадиновића и Живка Живановића, водника минобацачке чете; Станислава Миленковића, водника минобацачке чете; Радована Цвејића, телефонисту батаљона, који се показао спреман и способан у свом раду и пожртвовано се залагао у успостављању телефонске линије на положају. Три борца су предложена не само за похвалу него и за одсуство

јер су се посебно истакли храброшћу и пожртвованосту и заложили се да се што више уништи непријатељ, и то: Милорад Јовановић, митраљезац 3. чете, Миливоје Пауновић, борац противколске чете и Љубомир Радуловић, бомбаш 2. чете.

Из 2. батаљона: Л>убишу Јовановића, десетара 1. чете; Светомира Животића, борца 1. чете; Божидара Милошевића, борца 1. чете; Душана Манојловића, борца 1. чете, који се истакао храброшћу, пожртвовањем и вештином у руковању оружјем; Николу Зубића, десетара 1. чете; Борђа Борђевића, борца 3. чете; Бранка Алексића, водника 3. чете; Стојана Јовановића, борца 3. чете; Николу Ожеговића, водника 3. вода; Даницу Маричић, четну болничарку 3. чете која се добровољно јавила за борбу и истакла храброшћу и пожртвованосту у изношењу рањеника; Миљка Стевића, десетара бојне коморе; Живојина Букића, борца, омладинца који се истакао храбрим држањем и пожртвованосту дајући пример осталим борцима; Рада Басту, водника 1. чете, који се истакао као врло храбар и снажљив руководилац у овој и свим борбама. Два борца су предложена за похвалу и за одсуство: Бранислав Станковић, водни делегат бојне коморе, који се истакао храброшћу у свим борбама, а у овој и као храбар пушкомитраљезац и бомбаш спречавајући непријатеља да одсече једно предње одељење; Петар Рајић, десетар 1. чете, који се истакао храброшћу у свим досадашњим борбама, а у овој и као добар руководилац и храбар митраљезац наносећи непријатељу губитке и спречавајући га да заобиће наше јединице.

Из приштапских делова бригаде: Светомира Димића, телефонисту вода за везу, који је рањен у првој борбеној линији савесно вршећи своју дужност; Данила Пајића, телефонисту вода за везу, који је, такође, рањен у првим борбеним редовима док је постављао телефонске линије савесно вршећи своју дужност; Радомира Перића, курира штаба бригаде, који се истакао ревносно вршећи своју дужност, чиме је омогућио брзо преношење наређења и извештаја; Драгутина Петелникара, курира штаба бригаде.

Као увек после борбе, и сада је извршена анализа овог напада. У штабовима и командама и на четним конференцијама, партијским и скојевским састанцима ови састанци су послужили и као повод да се из напада на Власеницу извуче што више позитивних искустава.

Штаб 25. дивизије је констатовао да су главни узроци неуспеха у овој акцији у томе што нижи штабови нису потпу-

није припремили акцију, што је дошло до закашњења појединих јединица и што је план штаба дивизије био поремећен. Испољене су и слабости у санитетској служби, која и поред залагања, није била припремљена да прихвати и збрине велики број рањеника. Штаб дивизије је констатовао да је исхрана подбацила, а слаба обућа и одећа код знатног броја бораца на великом снегу и хладноћи исто тако је стварала посебне тешкоће.

Штаб 14. корпуса је, такође, анализирао искуства из ове борбе. У писму штабу 25. дивизије од 14. јануара он се осврнуо на слабости и пропусте старешина и јединица и<пољених уопште, а посебно у нападу на Власеницу. Ево које је недостатке уочио штаб корпуса:

- да се довољно и пажљиво не разрађују од вишег штаба добијени или себи постављени задаци, што је у већини случајева онемогућавало доношење и израду правилног и корисног плана рада;

- да се детаљно не предвиђају све чињенице које утичу на ток, развој и исход борбе;

- да се не издају довољно јасне и прецизне заповести уз чију помоћ се спроводи замишљена идеја и сам план борбе, па се од нижих штабова и јединица и не прорађују;

- да се не спроводе потпуно све потребне и корисне припреме за борбу;

- да се правилно не одређују полазни положаји за напад и не користе у довољној мери њихова преимућства, нарочито у погледу казивања нижим штабовима и јединицама на нападне правце и циљеве, на најбоље начине дејства у конкретним дејствима, имајући у виду и садејство јединица;

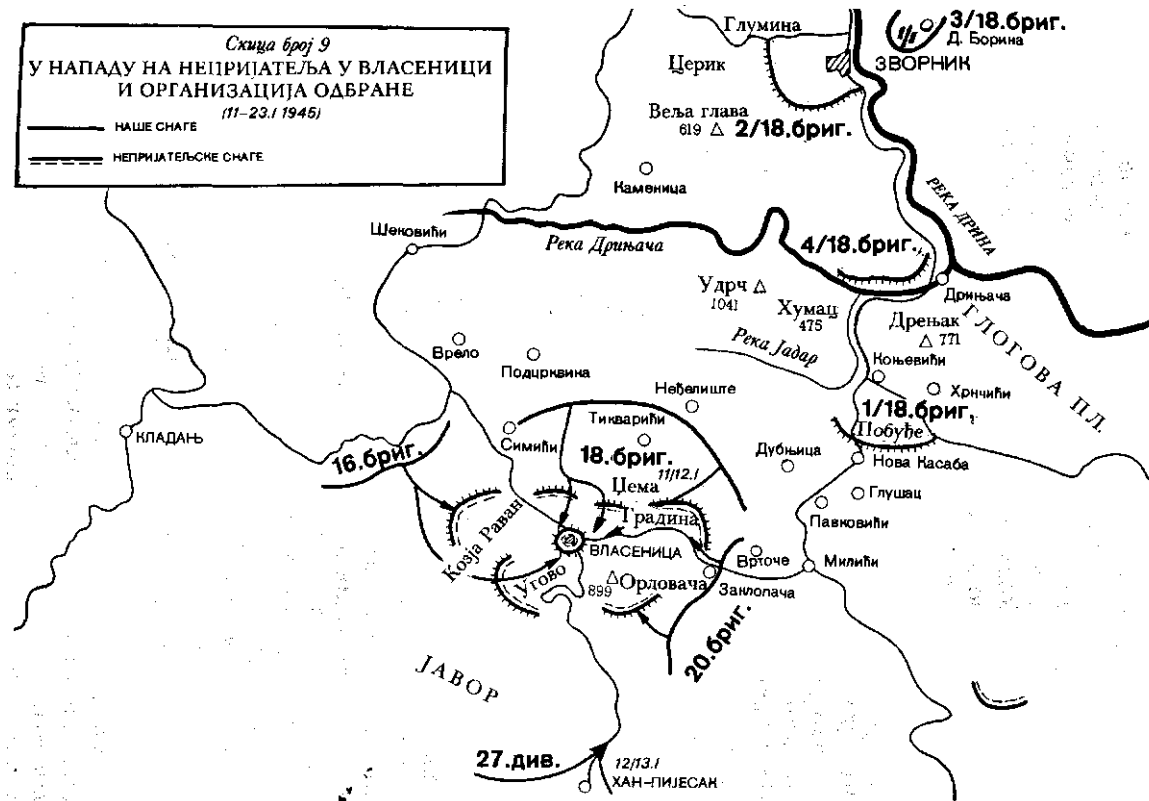
- да нема довољно јединствене команде за време борбе, што, углавном, проистиче из недовољне организације службе везе;

- да недостаје упорности и ударности у борби код свих јединица једнако, па се понекад дешава да поједине јединице на важнијим и тежим правцима напада пробију непријатељску одбрамбену линију, а садејствујуће јединице то не постигну на својим правцима, па се не користи учињени продор јединице која је извршила продор и тиме се ова доводи у тежу ситуацију;

- да се, у целини, довољно не познаје нова тактика ратовања, већ се код појединих штабова задржава и провлачи партизанска тактика, а она је нарастањем јединица и фронталним борбама изгубила смисао и примену у садашњим условима...

Скица број 9
У НАПАДУ НА НЕПРИЈАТЕЉА У ВЛАСЕНИЦИ
И ОРГАНИЗАЦИЈА ОДБРАНЕ
(11-23.1.1945)

— НАШЕ СНАГЕ
— НЕПРИЈАТЕЉСКЕ СНАГЕ

Штаб корпуса је сматрао да су ови недостаци пресудни и да у њима леже главни узроци неуспеха у нападним дејствима. На основу свега тога он је укратко изнео и неке основне услове за успех у нападу: корисна и добра организација напада, добро схваћен и прорађен задатак, добро сачињен план дејства, добра заповест, извршене припреме, организована служба везе, упорност и ударност, непосредан утицај старешина, јединство команде и правилно командовање уопште.

Штаб корпуса је енергично тражио да се отклоне сви ови недостаци и пропусти. У свом писму штабовима дивизије разрадио је и посебну тему »напад« и дао тезе за њену обраду у свим штабовима и командама.

Ради јачања борбене готовости и подизања борбеног морала људства предузимане су и друге мере. Још 20. децембра 1944. Главни штаб Србије издао је наредбу о формирању дисциплинских јединица: при бригадама - дисциплински батаљон, а при батаљонима - дисциплинску чету. Убрзо је ова наредба измењена тако да је требало само при бригадама формирати дисциплинске чете. Ново наређење о њиховом формирању стигло је од штаба дивизије 15. јануара, па је убрзо била формирана ова чета и у 18. бригади.

У вези са овом борбом код Власенице немачки официр је записао у дневнику да су »непријатељски напади припремљени у раним јутарњим часовима јаком ватром из минобацача на положаје северно и североисточно од Власенице« и да су имали губитке, али је врло значајно то, по овом дневнику, да је немачка 22. дивизије требало долином Дрине само да промаршује, али сад мора да врши продор према Зворнику пре него што успостави везу са 34. армијским корпусом у Бијељини.

БОРБЕ КОД ДРИЊАЧЕ

Нападом на Власеницу почеле су дуге, жестоке борбе на просторији између Власенице и Зворника, које су за 18. бригаду трајале близу 40 дана. По много чему, ове борбе су биле сличне борбама против немачких снага у неготинском крају, јер се и тамо као и овде непријатељ пробијао по сваку цену, али су ове борбе биле са тврђим одбранама и снажнијим про-

тивнападима, извођене у тешким зимским условима уз обостране велике губитке.

После напада на Власеницу, 18. бригада се три дана задржала на положајима северно од Власенице, у њеној непосредној близини. Штаб бригаде се налазио у селу Оџацима, 1. батаљон у селу Тикварићима, 2. батаљон у селу Лукићима, 3. батаљон у селу Драговцу, а 4. батаљон у селима Малешевини и Јаровљу.

И 16. бригада је остала на положајима код Власенице, а 19. бригада и цела 45. дивизија пребациле су се на простор Зворника и Мемића да воде борбе против четничке групације (око 1000 људи), која се појавила у позадини дивизије на простору села Прибој - Козлук.

Бригади је био потребан краћи опоравак, а то је било могуће јер немачка 22. дивизија још није стигла до Власенице, а немачка посада Власенице није предузимала нападе.

Из писама бораца, које су ових дана слали својим кућама, може се делимично видети какво је расположење било после борбе код Власенице.

Мирослав Јовић, тада борац 1. батаљона, је писао:

»Драги моји укућани, ја сам жив и здрав. Јављам се из Босне. Наша бригада неколико дана води јаке борбе против опкољених Немаца. Наши бацачи и митраљези туку са свих страна, али су они јако утврђени. Покушавају да се извуку, али неће моћи јер ту мора да плате за све оно што су починили нашој земљи. Наши су живо и здраво. Драги Стајин је митраљезац, а ја сам његов помоћник. Са нама су Стојадин, Радомир и Драги Лазин. Жарко је отишао за везисту у Шгаб бригаде. Овамо је народ велика сиротиња. Села попаљена, људи живе у дрвеним кућама покривеним даскама. Зима јака, снег велики. Око Божића смо јели куван кукуруз, два дана нисмо примали храну. Једемо жив кукуруз и дивљаке испод снега. Јуче смо добили једну проју на 30 бораца. Данас се спрема боља храна. Биће и меса. Све вас поздравља а највише малу ћерку, још не знам како се зове, ваш Мика«.

А Коста Јаношевић, 2. батаљон, пише:

»Драги тато и мамо, ја седо да вам се јавим да сам жив и здрав које и вама желим остатак. За мене немојте да се секирате јер је мене добро. Са ујком сам се нашао у село Оџак и ујка је дао пакет. . . Ја нисам ништа добио само сам добио 2 кобасице и пола штрудле. Што нисте послали масти? Пошаљите ми пакет други и сашите у саргију цак и молим те

што пре. Како сте провели славу? Како је Драгиша и мала Драгана, Добрила? Пошаљите коверте и један плајваз и метните у пакет. Метните и увијаче. Сада примите поздраве од вашег сина Коста Јаношевића и поздравите ко пита за мене».

Милан Н. написао је писмо свом мајстору 18. јануара 1945. Он, уз остало, каже и ово:

»Здраво мајсторе, ево доби мало времена да вам се јавим да сам добро и здраво које и вама желим добро здравље. Добио сам од вас пакет и писмо и паре и велико вам хвала на паре и на пакет и на све вам хвала што се ми год послали. И разумео сам све што ми кажете. Што ми пишете да ја пређем код Миме (није име читко написано - на.па), ја то не могу, он је у 3. батаљону а ја сам у 4. батаљону, а и мени је добро у чети. Добро сам обувен, добро сам одевен, имам цокуле, имам шињел, имам добре панталоне, имам и веш, имам све што ми год треба. Нисте ми требали слати ону кошуљу, имам све добро... Како је тамо, ја већ добро знам, има свега и свачега, а и овамо није рђаво. Како сте провели Божић и Нову годину? Је ли вас добро служи здравље, вас, Миру и мајстора и мајсторицу? Извините што вам нисам писао пре, нисам могао, били смо на положају 7 дана на Власеници, а сада смо на одмору неколико дана... Примите поздрав од свију нас Градиштанаца који су у нашој чети. Сретна вам Нова година 1945. од свију нас. . . Развија се зелен бор, молим брзи одговор. Смрт фашизму - Слобода народу».

У то време у политичком раду било је актуелно одбијање краља Петра да призна споразум Тито - Шубашић. У свим ослобођеним крајевима су поводом тога избиле демонстрације. У Београду су 14. јануара 1945, како је писало у радио-вести-ма, које су издаване у Пропагандном одсеку дивизије и бригаде, такође избиле снажне демонстрације, чији је врхунац био када се око 50.000 Београђана окупило на великом тргу Славија. »Хоћемо Тита - нећемо краља« - из десетине хиљада грла проламали су се ови поклици.

У Операцијском дневнику штаба 18. бригаде записано је како се ових дана »војска одмарала, али је смештај био врло рђав«. Јединице које су биле на положајима налазиле су се »напољу и под колибама које су саме направиле«. Исхрана је била слаба.

Немачка 22. дивизија и даље је покушавала да се пробије од Соколца и споји са 963. тврђавском бригадом у Власеници.

Јединице 27. дивизије НОВЈ су ноћу између 12. и 13. јануара ослободиле Хан-Пијесак после борбе против предњих де-

шатад 64 113

17 I 1945

Гр. шатад

Колонија

Косејерово

Косејерово општина Трешница. За да се открие историјата на колонија и тоа: Форт (кота 1013), Гривик (кота 780) и Кота (697), Форт (кота 475).

На овие поголеми имају се ископани провалини ровови, а и моста Стрела и Камуфлација. Рот. била колонија. Претс. докопати нешто што се у близини на тој провалини уз влезот на грива. Због тоа.

1. Грива ископана се на кота 1043 (Форт)

2. Грива ископана се на кота 1043 (Форт) кота 789 и кота 697. Различити нешто што се открие у близини на кота 475. Кота 475.

3. Грива ископана се на кота 1043 (Форт) кота 789 и кота 697. Различити нешто што се открие у близини на кота 475. Кота 475.

4. Грива ископана се на кота 1043 (Форт) кота 789 и кота 697. Различити нешто што се открие у близини на кота 475. Кота 475.

5. Грива ископана се на кота 1043 (Форт) кота 789 и кота 697. Различити нешто што се открие у близини на кота 475. Кота 475.

6. Грива ископана се на кота 1043 (Форт) кота 789 и кота 697. Различити нешто што се открие у близини на кота 475. Кота 475.

лова немачке 22. дивизије. А 25. дивизија НОВЈ је добила задатак да изврши потпуну блокаду Власенице и успостави везу са 27. дивизијом.¹¹⁰ За овај задатак штаб дивизије је ангажовао 16. и 19. бригаду. Циљ је био да се створе услови за потпуно уништење непријатеља у Власеници.

Осамнаеста бригада која је највише искрварила на Власеници морала је још да се опоравља, па је упућена ка Зворнику и тамо се разместила, и то: штаб бригаде у Зворнику, 1. батаљон у селу Побуђу, 2. батаљон у Зворнику, 3. батаљон у селу Доњој Барини, а 4. батаљон у селу Дрињачи. На овој просторији бригада је остала до 23. јануара, за које време се одморала и опорављала.

У међувремену су немачке снаге у Власеници предузеле нападе са циљем да се пробију ка северу и југу, одбаце снаге НОВЈ које су блокирале Власеницу и споје са немачком 22. дивизијом. На дан 17. јануара дошло је до спајања ових немачких јединица. Оне су извршиле напад на положаје 16. и 19. бригаде и после оштре борбе одбациле их са положаја и тако успеле да прошире спољну одбрану Власенице.

Тиме је започела и нова фаза у операцији пробоја немачких снага на дринском фронту. У дневнику немачког војника Ханса Дитриха, који је припадао немачкој 22. пешадијској дивизији, за 20. јануар 1945. је записано да је »продао пуловер за пасуљ« јер »6 дана траје глад. Коњи скапавају од глади. Треба да идемо даље на север«. И пита: »Чека ли смрт?« А немачки мајор Бем је записао у свој дневник да су »непријатељски напади северозападно од Власенице одбијени; сопствени губици: 17 мртвих, 5 тешко рањених и 2 заробљена«.

У том времену, док се бригада одмарала, при штабу бригаде је формирана штабна јединица (према наређењу штаба корпуса које је тих дана стигло), чији је задатак био да контролише позадину, тј. људе, саобраћај, осигуравање комуникације, мостова, спречавање долазака приватних лица у посету борцима на фронту, кретање војних лица без дозволе у позадини фронта, сабирање ратних трофеја, услуге ОЗНИ итд. И даље је исхрана била врло слаба јер се бригада налазила на пасивном терену. Епидемиолог 25. дивизије је јавио штабу 18. бригаде да су се појавили случајеви трбушног тифуса (7 случајева) и пегавца (1 случај). Дакле, страх да ће се у овим новим условима ратовања појавити и заразне болести био је оправдан. Један непријатељски авион је бацио неколико бомби

¹¹⁰ Архив ВИИ, кут. 1090, бр. рег. 111, док. 16.

на Зворник, али жртвава није било ни у војсци нити код цивили у граду.

Тако је било све до 22. јануара када је штаб 2. армије издао наређење потчињеним јединицама у којем су штабови дивизија ближе упознати о томе да се на простору Соколац - Власенида налази немачка 22. дивизија (16, 47. и 65. пешадијски пук и 22. артиљеријски пук) јачине око 10-12.000 људи, а у самој Власеници још 3.000 немачких војника - укупно 14.000 људи. Најављено је да ће можда наићи и немачка 181. дивизија. Ова непријатељска групација намеравала је да се из Власенице пробије долином Дрине ка Зворнику и даље за Бијељину и Брчко. Све раније процене су биле тачне.

У вези са тим, штаб 2. армије поставио је следећи задатак:

»По сваку цену спречити продирање на север најјаче непријатељске групације из Власенице, а затим по пре-
групписавању снага предузети напад у циљу одбијања на југ. Истовремено потпуно неутралисати остале правце са тежњом да се ослабење на свим правцима искористи за одлучан удар. Све ово треба урадити да би омогућили даље извођење операција армије.«¹¹¹

У складу са овим општим задатком, 25. дивизији је наређено да организује одбрану по дубини на правцу Власеница - Нова Касаба - Дрињача - Зворник и да потпуно обезбеди затварање овог правца. Одсудна одбрана била је потребна и зато што је преко Зворника била једина веза са Србијом куда је ишло и снабдевање, као и евакуација рањеника.

Поступајући према наређењу штаба армије, штаб 25. дивизије је својом заповешћу од 22. јануара наредио прегрупписавање својих снага.¹¹² Тежиште одбране требало је да буде дуж комуникације Власеница - Зворник, с тим да се посебно утврди лева обала реке Дрињаче на линији село Дрињача - Љешањ - Вишеград - кота 665 на којој је требало дати одсудну одбрану.

Шеснаеста бригада је добила задатак да са једним батаљоном затвара правац Власеница - Папраћа, а са осталим снагама правац Власеница - Зворник, а 19. бригада да запоседне положаје испред Нове Касабе на друму Власеница - Дрињача. У случају продора непријатељских снага обе брига-

¹¹¹ Зборник НОР-а, том IV, књ. 32, стр. 480.

¹¹² Архив ВИИ, кут. 1090, бр. рег. 1/1, док. 26.

де требало је да се повуку на главни појас одбране на левој обали Дрињаче.

Осамнаеста бригада је добила задатак да хитно поседне леву обалу Дрињаче: од Дрине преко села Костјерева, Лијешња и Соколне (кота 507) где да се повеже са 19. бригадом. Тежиште одбране требало је да буде у захвату комуникације Дрињача - Зворник, док је комбинованим дејствима противоклопних пушака, зарушавањем и минским запречавањем требало да се у захвату ове комуникације организује што солиднија противтенковска одбрана. Исто тако, требало је да се што хитније поруши део пута Нова Касаба - Костјерево. Као ојачање бригади је додељена батерија топова.

Штаб дивизије тражио је од бригада да »схвате да се непријатељ мора спречити и не дозволити му да се пробије за Зворник«. Он је, такође, сматрао да то дивизија може да учини »јер смо надмоћнији од непријатеља како у људству тако и у наоружању«. Ради успешног вођења борбе јединицама је скренута пажња на потребу камуфлирања положаја пошто је снег те се положаји лако уочавају са непријатељске стране, а нарочито ископани ровови; затим на потребу утврђивања сваког борца, сваког пушкомитраљеза, митраљеза и противоклопног оружја; на борбено обезбеђење дању и ноћу због чега је требало упознати сваког борца да непријатељ употребљава беле кабанице које му омогућују да се привуче положајима. Исто тако, упозорено је на потребу дисциплине ватре: ватра на непријатеља могла се отварати само по команди старешине (командира чете, команданта батаљона, команданта бригаде), и то на блиском одстојању како би непријатељске снаге могле бити ефикасније уништаване.

Двадесет трећег јануара Немци су предузели нови напад из рејона Власенице и у правцу Шековића. После оштре борбе они су успели да одбаце 16. бригаду, а крајем дана и 19. бригаду. Једном колоном немачке снаге су избиле и у Градину.

У таквој ситуацији штаб 25. дивизије је издао бригадама заповест у којој је наредио да се »по сваку цену онемогући пробијање непријатеља према северу«. С тим у вези 18. бригада је извршила покрет ка Дрињачи, али се 24. јануара ситуација изменила: непријатељ је кренуо у силовити продор кроз положаје 16. и 19. бригаде тако да до противнапада 25. дивизије није дошло.

Немци су се пробили до села Милића и наступали према селу Касаби.

Ради заустављања непријатеља и спречавања његовог даљег продора и 18. бригада је прешла у одбрану и посела положаје: 1. батаљон код села Дрињаче, 2. батаљон у селу Коњевићима, 4. батаљон у рејону Дрињаче - Љешањ, док је 3. батаљон остао у Зворнику. У операцијском дневнику бригаде је уписано да је »задатак овог дана био да са два батаљона извршимо покрет до Н. Касабе како би увече могли помоћи јединицама П - 4 (19. бригада) и заједнички збацили непријатеља назад према Власеници«.

Одмах после доласка на ову просторију 4. батаљон је упутио 2. чету лево од Касабе, где је она наишла на Немце, изненадила их и том приликом убила 30 војника и два официра

С Е К Р Е Т

(секција Зворник револуционарски)

Непријатељ је појачао гарнизон у Власеници тако да сада број непријатељских снага у Власеници износи око 3000. Три дана када је непријатеља брзо премаћено на неке положаје мањих размера и делимично се напустио. У току данашњег дана непријатељ је вршио напад на положаје П-2 у правцу Козја Гора и у правцу Бечићковићи где је упутио да одбаци снаге П-2 са сасадњинских положаја и околине. Јединим положајем: 100% лево обала реке Драговац. П-2 обрзавају линију положаја Бетанг-Ступар Јукићи. Напад непријатељ је изведен у 10 сати.

Дарас у 10 сатинем непријатељ је извршио напад на положаје П-4 у правцу Захлепаче где је био одбијен назад на своје положаје. На сектору испред П-4 непријатељ се налази на линији: Бариче-Истад на надине радина са истуреним деловима на К. 531-К. 641-Словик-Поље-Дрловача. Наша претпоставка да сви ови непријатељски напади једну изводили у циљу насилног извршења разних положаја и разних снага.

Из поузданих извора дознајемо следеће: Све немачке дивизије/22 и 118/ имају задатак да се по сваку цену пробију комуникациону Власеница-Зворник-Бјелина. Прва се пробија 22 дивизија зајом 118 а на поистоврсану са се пробија једна бригада звана "KLOTZ" која пробијање непријатељ има у свом саставу једну колону која јачинама је непозната. Непријатељ је цинично својим коњима болничу и остаје гласне делове упутио правцем Сарајево-Брод. Јако непријатељска намера **ДО СВАКУ СЛУЖБУ ПРОБИТИ СЕ НАПРЕД НАВЕД КОМУНИКАЦИОНА.**

НАШЕ СНАГЕ: На правцу непријатељског надиранија Власеница-Сековићи налази се на Са П-2. На сектору непријатељског надиранија Власеница-Нова Касаба налази се наса П-4. На сектору Зворника оријентисана према Власеници налази се наса П-3 са добро утврђеним положајима на линији: Дрињача: Љешањ. Једна бригада Д-1 утврђује се на линији: Глумин-Православно Снагово оријентисана према Зворнику. Друга једна бригада налази се на просторији: Сепарши-Осмечи-Бенићи у оштрој резерви. Трећа једна бригада налази се на линији Панраде где се утврђује за одбрану од правца Сековића. Једна бригада XXVII дивизије избиће на просторији Солнаковина од правца Кладуша. Све напред наведене снаге оријентисане су према непријатељској снагама и напред наведену са циљем **ОПШТОГ ОДБИЈАЊА НЕПРИЈАТЕЉСКОГ ПРОБОЈА И ПРИСТАЈАЊА НЕПРИЈАТЕЉСКОЈ ГРУПИ.**

НАШ ЗАДАТАК: Сачувати правцу непријатељског надиранија Власеница-Зворник на линији Дрињача-Љешањ-Глумин-Висаград. К. 665. На овој линији утврдити добро лево обалу реке Брњаче и са ове линије дати **ОПШТОГ ОДБИЈАЊА.**

У вези постављеног задатка и ради извршења истог

уз сопствене губитке од 11 рањених и два контузована борца. Немачки официр Бем је у свом дневнику записао за овај дан, 24. јануар, да се »Нова Касаба налази у нашим рукама од после подне« и да је »намера непријатеља да експлозивом разори мост на Дрињачи«.

Овим су започеле тешке одбрамбене борбе 18. бригаде.

Пошто је истог дана стигао из Зворника и 3. батаљон, 18. бригада се утврдила на положајима: 1. батаљон у Коњевићима, 2. батаљон у селу Павићима, 3. батаљон у рејону Дрињача - Љешањ, а 4. батаљон у рејону села Рашиште на левој обали Церског потока.

Време је било веома хладно, а снег дубок и често је падао.

Двадесет петог јануара непријатељ се појавио испред положаја 18. бригаде. Немачке снаге су извршиле напад свом силом. Испољавале су чврсту решеност да својим упорним и више пута поновљеним јаким офанзивним дејствима и акцијама потпуно овладају Дрињачом и комуникацијом Нова Касаба - Дрињача - Зворник.

У извештају штаба 25. дивизије детаљно је приказана ова борба.¹¹³ Ево њеног описа дејства 18. бригаде:

»25. јануара у 7,30 часова непријатељ је отпочео силовити напад на наше положаје. Први непријатељски напад одбијен је, као и још неколико других напада. Непријатељ је, осетивши јак отпор наших јединица, довукао још 1000 војника на камионима, два топа и неколико бацача. У 15 часова непријатељ је извршио поновни напад, и то: једном колоном право комуникацијом за Хан-Коњевић, једном колоном за Тулбе и Текију, а једном колоном на коту 195. Поред ових колона, надирала су и непријатељска крила. Потпомогнутом доста јаком артиљеријском и минобацачком ватром, непријатељу је успело да потискује наше снаге и продире у правцу Дрињаче. Четврти батаљон 18. бригаде повукао се преко Тумаче - Долови, одакле је касније дејствовао на непријатељски напад када је непријатељ овладао селом Доловима; 1. и 2. батаљон 18. бригаде потиснути су на јужне обронке Дрењака. Пред саму ноћ непријатељска колоне, која је нападала комуникацијом, стигла је до Хумца. Једна непријатељска колоне избила је повише села Царадина. Друга једна колоне, пошто је овладала селом Коњевићима, из-

¹²⁶ Архив ВИИ, кут. 1090, бр. рег. 2/21.

била је на Дрењак и потом присилила 1. батаљон да се повуче испред саме Дрињаче. У овом моменту 2. батаљон је одбачен према Дрини и са њиме није било везе. Између 22 и 23 часа непријатељ се пробио комуникацијом у близину Дрињаче и спустио се на северне падине Дрењка, одакле је ставио Дрињачу под ватру аутоматског оружја; 1. батаљон под ватром непријатељских оружја пребацио се преко моста у Дрињачи, на леву обалу реке Дрињаче. По пребацивању 1. батаљона мост на Дрињачи је порушен. Када су непријатељски пушкомитраљесци отворили најјачу ватру на Дрињачу, наша артиљерија отворила је ватру и ушуткивала непријатељске митраљезе. Непријатељ се скоро целу ноћ није појављивао. У току борбе, тј. од 7,30 часова па до прекида борбе непријатељу су нанешени губици од најмање 100 мртвих војника. Наши губици 5 погинулих и 16 рањених.¹¹⁴

У дневнику немачког официра Бемеа је забележено да су Немци имали 17 погинулих и 22 рањена војника.

Борбе су настављене несмањеном жестином. Двадесет шестог јануара Немци су држали положаје на линији Нова Касаба - Коњевићи - Хан Коњевићи - Дрењак и положаје изнад самог села Дрињаче.

Истовремено се 18. бригада налазила на положајима: 1. и 3. батаљон Дрињача - Љешањ, а 2. и 4. батаљон, као резерва, код Хоџића на друму Дрињача - Зворник. И овог дана рано изјутра по страховитом невремену, снажној вејавици и јакој хладноћи Немци су кренули у напад. Развила се жестока борба као и претходног дана.

Ево неких детаља о овој борби из извештаја који је поднео штаб дивизије:

»26. јануара ујутро је непријатељ отпочео нападе на положаје које су држале јединице 18. бригаде (3. и 1. батаљон Дрињача - Љешањ; 4. батаљон Хоџићи; 2. батаљон у резерви на путу Дрињача - Зворник) и јединице 20. бригаде 45. дивизије (које су са просторије Цапарди - Осмаџић стигле у рејон Љешња 25. јануара по наређењу штаба 14. корпуса) на левој обали р. Дрињаче. Непријатељ је са два тенка дошао на окуку пута код Кушлата из којих је потпомагао прелаз пешадије преко Дрињаче у циљу

¹¹⁴ Укупни губици 18. бригаде у борбама у рејону Дрињаче приказани су на крају овог одељка.

заузимања Оштрог Брега. Неколико непријатељских покушаја да се пребаци преко Дрињаче су осујећени од снага 18. и 20. бригаде. Непријатељ је решен да по сваку цену изврши пребацивање преко Дрињаче. Потпомогнут минобачачком и артиљеријском ватром успео је да се између 11 и 12 часова пребаци прво код Оштрог Брега, а потом на 2 км југозападно од с. Дрињаче. Заузимањем Оштрог Брега, наше снаге је избацио на другу линију положаја, угрожавајући својим продором правац надирања ка Костјерову и Лзешњу. Пред саму ноћ непријатељ је овладао линијом Љешањ - Мијатовићи, до близу коте 221. Извршен је један противнапад у току дана и један у току ноћи. Ови противнапади нису имали успеха. Трећи повратни напад извршен је у 22 часа. У исто време је непријатељ предузео контранапад у правцу с. Миљановића са тежњом да одбаци наше снаге, а обухватним нападом да овлада Јасеновићем. Овај непријатељски напад је одбијен. Непријатељ је предузео још два напада, али су оба два пропала. Наш противнапад није успео сем што се 2. батаљон пробио до цркве у Дрињачи. Наша артиљерија, дивизијска и пуковска (25. и ноћу 25/26. јануара) стигла је у рејон Дрињаче (један артиљеријски дивизион, један минобачачки дивизион и 3 противтенковска топа). За читаво време је потпомогла борбу наших јединица. У овој борби непријатељу су нанети губици око 200 мртвих на читавом сектору».

У немачким документима је записано да је »Упркос жилаго непријатељског отпора, запоседнут јужни део Дрињаче«, да се »отпочело са поправком разореног моста преко Дрињаче који ће бити готов вероватно до 28. јануара увече«, да је »непријатељ нападао са јаким снагама ка Новој Касаби« и да је »зауостављен пред нашим положајима«.

Овог дана су, према наређењу штаба 14. корпуса, 16. бригаде 25. дивизије и 24. бригада 45. дивизије формирале тактичку групу која је нападала на бок непријатељских снага на комуникацији Власеница - Дрињача.¹¹⁵

Истовремено је, према наређењу штаба 2. армије, да би се појачала одбрана овог правца 28. дивизија пребачена на положаје између Дрињаче и Зворника.

Двадесет седми јануар наступио је с нешто ослабљеним обостраним борбеним дејствима. И дал>е је било веома хлад-

¹¹⁵ Зборник НОР-а, том IV, књ. 32, стр. 514.

но, смештај јединица веома лош, а исхрана и даље слаба. Снег је густо падао. Само су делови 20. бригаде 45. дивизије водили жестоку борбу код Миљановића, на коти 722 и десно од Љешња.

Сутрадан, 28. јануара, према наређењу штаба 25. дивизије, 18. бригада је заузела нове положаје: 1. и 2. батаљон Дрињача (кота 221) - према селу Мијатовићима, 4. батаљон у рејону коте 722, док је 3. батаљон хитно пребачен на десну обалу Дрине, у село Читлук ради обезбеђења артиљеријске бригаде и одбране десне обале Дрине у случају покушаја Немаца да се пребаце у Србију. Ослањајући се на полазни положај на коти 722, 4. батаљон је извршио напад. Међутим, Немци су били добро утврђени на заузетим положајима и после више-часовне борбе батаљон се повукао. Затим је непријатељ извршио напад на коту 722 коју је држао 4. батаљон и успео да је заузме. На осталим секторима бригаде није било борбе.

Наредне ноћи 18. бригада се повукла на нове положаје северније од Дрињаче, према Зворнику, очекујући даље нападе немачких снага овим правцем.

Тиме су борбе 18. бригаде на простору око Дрињаче биле завршене. Оне су трајале непрекидно пет дана, биле су оштре и са блиског одстојања. Често се из одбране прелазило у противнапад и јуришало. У овим борбама 18. бригада је претрпела осетне губитке: 34 погинулих, 83 рањена, пет несталих.

Да су ове борбе биле жестоке, сведочи неколико сећања бораца и руководилаца 18. бригаде.

Слободан Вукојичић, тада командир чете у 4. батаљону, пише:

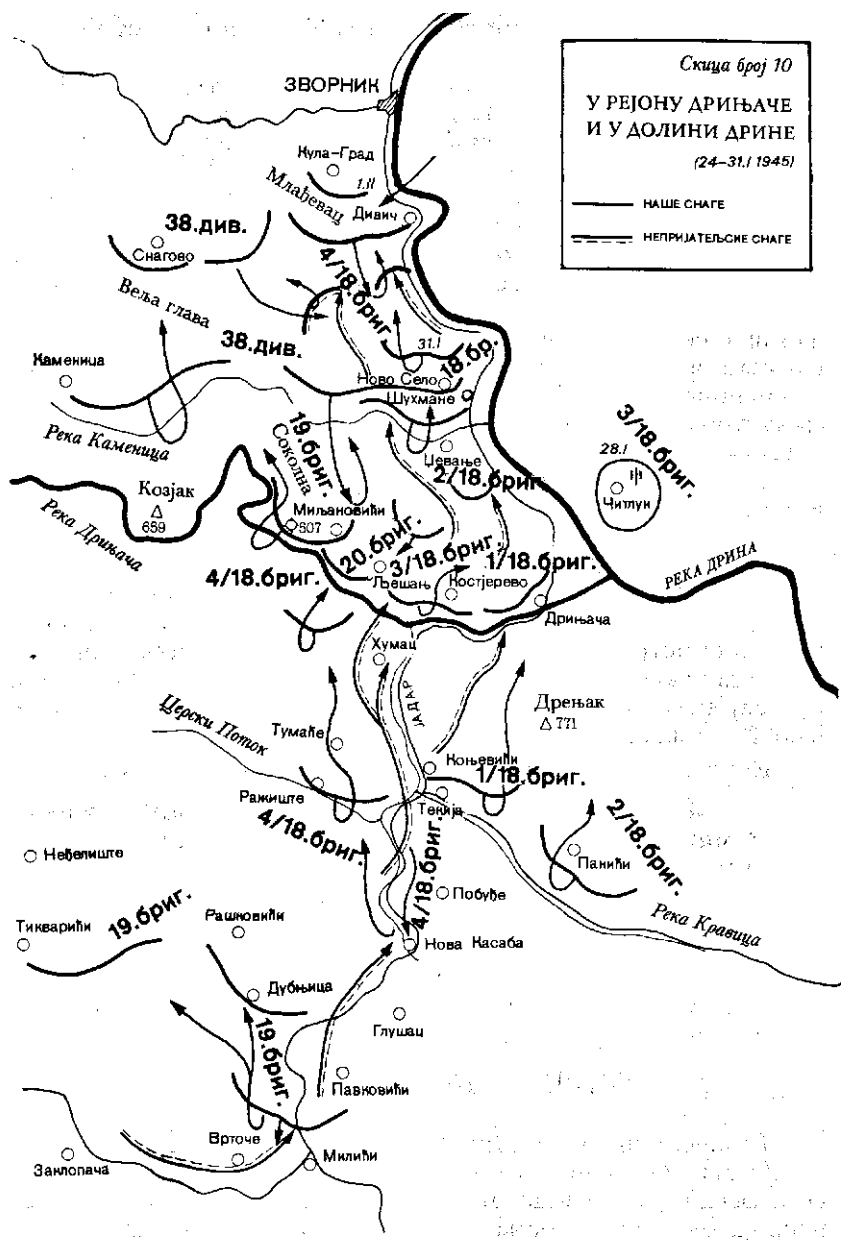
»25. јануара у 18 часова добио сам задатак од команданта бригаде Михајла Јелића да са четом прегазим Дрињачу и да заузем положаје на Урлић Брду. Прешли смо реку и посели положај. Читаве ноћи смо ту остали и осматрали. Ујутру, 26. јануара, у 8 часова, Немци су кренули у напад. Време је било језиво: падао је снег, врло хладан, а дувао је врло јак ветар са вејавицом, тако да је видљивост била на 4-5 метара. Наравно, Немцима је то погодновало, па су нам се приближили на стотину метара испред наших положаја, а негде много ближе. Ми отворисмо ватру. И њихова ватра се сручи на нас. Први налет смо издржали. Немци туку јаком митраљеском ватром. Међутим, док сам се прабацовао положајем чете, био сам рањен у обе ноге и тако избачен из строја. Пребацили су ме до прихватишта за рањенике, а затим упутили у Зворник«.

Павле Михајловић, тада политички делегат вода из 1. батаљона, сведочи:

»Немци су заузели Стару Касабу, а 1. батаљон је био сконцентрисан код села Текије, недалеко од Арињаче. Рано ујутру почела је наша паљба на Немце који су надирали преко моста... Тога дана чета није добила следовање хране, па су борци били гладни. Тако сам ја пошао горе на брдо до интендантуре да потражим нешто за јело за чету. Најпре сам навратио до пушкомитраљесца Мике, из околине Кучева, и његовог помоћника и рекао им да штеде муницију јер нам предстоји борба и у току ноћи. Они су ставили шарац на неко ђубре па кад пуцају подлога се тресе и сигурно не гађају добро. Нашли су после један балван и сада су погоци били сигурно бољи. Наставио сам уз брдо и код једне куће, где је такође био постављен један пушкомитраљез, тресну граната. АРУ^{га} мина паде испред мене и тада сам био рањен. Онесвестио сам се и знам само да ме је до неке заклоњене куће довео Винко Словенац, људина-човек, који је раније био пушкомитраљезац, а ја његов помоћник... Оперисан сам при карбитној лампи. Сећам се да су то били заробљени немачки хирург и партизанска лекарка; говорили су немачки. Затим колима до Зворника, хладноћа велика, а онда камионом у Бању Ковиљачу па возом у Шабац, у руску болницу... «

Милан Воркапић, тада политички комесар противколске чете 2. батаљона пише:

»Било је то 26. или 27. јануара. У штабу 2. батаљона мени и командиру чете дали су задатак да са четом, којој су придодати борци из трупне коморе, пређемо Ар^{ињачу} нападнемо Немце. С нама ја пошао и политички комесар батаљона. Снег дубок метар. Моткама борци пронађоше где је најплиће. Обале реке под ледом а средином тече вода. Морали смо да се свучемо до појаса и да пређемо. Задатак је. Боље тако него да газимо обувени и обучени па се обућа и одело на нама смрзну. И само што смо прешли реку, борба. Цео дан је трајала. Предвече се појавише Немци у белим скијашким мантилима и капуљачама. Гађали смо их док су јурили низ падине. Али, морали смо да се повучемо. Сад нисмо имали времена да се изувамо и свлачимо него смо газили реку. Кад смо мало одмакли и замакли у једну удолицу, заложисмо ватру, полегамо на прикупљено грање и сушимо одела. Нисам ни осетио кад ми је једна цокула изгорела па сам, док нисам добио другу обућу, морао да ногу увијем у крпе. После сићосмо на пут Ари-

Скица број 10
 У РЕЈОНУ ДРИЊАЧЕ
 И У ДОЛИНИ ДРИНЕ
 (24-31.1.1945)

— НАШЕ СНАГЕ
 - - - НЕПРИЈАТЕЉСКЕ СНАГЕ

њача - Зворник и тад по мраку тресну пуцњава врло близу, наста паника, неки борци су стали да беже, а неки су бежећи скакали и у Дрину... «

Догодило се да је 18. бригада, као у Неготинској крајини, водила борбе углавном на друму и око њега. Коришћена су искуства из тих ранијих борби, али је овде концентрација непријатељских снага на мањем простору била већа, а зимски услови ратовања кудикамо тежи и сложенији. Тешкоће су у свему биле много веће, а нарочито у снабдевању, транспорту, исхрани и извлачењу рањеника. Командовање је, међутим, било знатно боље. Везе су, такође, биле организованије и чвршће. Извођени су у одбрани и фортификацијски радови, али није се дуго остајало у рововима: или се нападало или повлачило, а положаји су често мењани. Непријатељ је јаке снаге упућивао лево и десно од комуникације ради освајања доминантних положаја одакле би штитио пробијање главнине друмом.

Распоред јединица 18. бригаде на новим положајима био је следећи: штаб бригаде у селу Дивићима; 1. батаљон у Новом Селу; 2. батаљон у селу Шухманима; 4. батаљон у селу Великим Њивама; 3. батаљон и даље у селу Читлуку.

У току наредна два дана, 29. и 30. јануара, на новим положајима је неочекивано завладало затишје. Само је на положај једне чете 2. батаљона нападала мања немачка јединица, али је дочекана и одбијена снажном ватром минобацача, који су подржавали дејства овог батаљона. Том приликом је убијено 20 немачких војника.

Немачки мајор Бем уписао је у дневник 29. јануара:

»Непријатељски напади са једним пт топом, 2 бацача, 8 митраљеза, уз потпомагање топова са источне обале Дрине, одбијени; демонтирано је и покупљено 400 енглеских мина постављених у снегу код Дрињаче; мост преко Дрињаче употребљив за лака возила«.

ОКРШАЈ КОД ЗВОРНИКА

Тридесет првог јануара 18. бригада је добила задатак да садејствује 38. дивизији у нападу на непријатеља на простору села Бевања, Каменице, Јасенића и Костјерева с *циљем* да се непријатељ одбади према Дрињачи. У нападу је требало да са-

дејствују бочно, у правцу Великих Њива, Православне Каменице, Горњег Цевања и Јасенића, јединице 45. дивизије и 19. бригаде. Међутим, догодило се да Немци предухитре овај заједнички напад тиме што су овог дана у 8 часова отпочели свој изненадни снажни напад дуж целе лшшје власеничко-зворничког фронта, због чега су јединице НОВЈ морале да пређу у одбрану.

Истог дана се и 3. батаљон 18. бригаде вратио из Читлука у састав бригаде, тако да је и он учествовао у овим борбама.

У Операцијском дневнику штаба 18. бригаде подробно су описана ова борбена дејства:

»Борба је била јака и жестока, уз јаку навалу непријатеља. После дуже борбе која је трајала од 8 до 15 часова, непријатељ је успео у 15 часова, да збаци са положаја наш 2. батаљон и тако са левог крила почео да надире и заузима положај за положајем и да натера на повлачење и наш 3. батаљон. Наредили смо онда нашем 3. батаљону да заузме положаје како би штитио одступницу осталим јединицама. Повлачење ових јединица није било баш у најбољем реду. Ове јединице које су се повукле заузеле су положаје: Липовац - Кула - Млађевац. Ноћу између 31. јануара и 1. фебруара три чете 1. батаљона вршиле су напад, у садејству јединица 38. дивизије, на положај Велике Њиве и кад су се те јединице повукле, пошто им није успео напад, повукле су се и наше чете. У овим борбама непријатељ је имао 50 мртвих и исто толики број рањених. Наши губици: 14 мртвих и 51 рањен друг. Изгубљено је од материјала: 1 'брно' који је остао са мртвим другом, а оштећени су 1 'брно' и 1 'шарац'. У току ноћи наше су се јединице повукле на положај Кула«.

Борбе у долини Дрине ушле су у критичну фазу. Непријатељске снаге су продрле до близу Зворника. И поред јаких снага НОВЈ (25, 45, 38. и 27. дивизија), које су се веома храбро и пожртвовано бориле у овим борбама, немачка оперативна групација (22. дивизија, 963. тврђавска бригада, 1004. и 1005. самостални тврђавски батаљони - укупно око 15.000 људи) није могла бити уништена, нити заустављена. Она је, уз јака бочна обезбеђења и велике губитке, освајала положај по положај и тако стигла испред Зворника претећи да се ускоро споји са немачким снагама у Бијељини и тако да пресече везу

између Србије и Босне. Суочен са таквом војном ситуацијом штаб 2. армије одлучио је да се код Зворника непријатељу пружи максимално најјачи отпор.

Првог фебруара 18. бригада се налазила на следећим положајима: 1, 3. и 4. батаљон у ширем рејону Куле-Града, мањег насеља близу Зворника, северно до саме Дрине, а 2. батаљом и штаб бригаде у Зворнику. Већ у зору овога дана почеле су жестоке борбе. Прво је 3. батаљон кренуо у напад на коту 184, али је на реци Јошаници дошло до сусретне борбе са непријатељем који је, такође, кренуо у напад на Млађевац, дугу косу између Куле-Града и реке Јошанице. После кратке али оштре борбе батаљон је био принуђен да се повуче на полазни положај уз губитке од 5 погинулих и 10 рањених; непријатељ је имао око 20 погинулих.

Док се водила борба на Јошаници непријатељ је друмом упутио колону, која је напала на једну чету 2. батаљона на Млађевцу и после кратке и жестоке борбе потиснула је са јужног дела овог виса. У борбу је одмах убачена једна чета 3. батаљона која је извршила три узастопна јуриша, али није успела да поврати изгубљени положај. Тада је убачена још једна чета која је у садејству јединица 16. бригаде извршила и четврти јуриш. Али њега је непријатељ одбио бомбама и противнападом освојивши при том још један положај на Млађевцу. У овој борби погинуло је 20 непријатељских војника, док су губици ангажованих делова 18. бригаде били два погинула и 30 рањених. Истог дана јединице 2. батаљона, које су водиле борбу на Власињу и Млађевцу имале су 7 погинулих и 31 рањеног, а непријатељ 10-15 погинулих и непознат број рањених. Борба се водила изблиза, огорчено. Док су се 2. и 3. батаљон повлачили на прихватне положаје на Кули-Граду, 1. батаљон је штитио њихово одступање уз подршку артиљерије, спречивши да непријатељ заузме Млађевац. Овај батаљон је имао 9 погинулих и 19 рањених, а непријатељ 20 погинулих. О жестини борби које су јединице 18. бригаде водиле против Немаца говоре и подаци о укупним обостраним губицима у људству. Укупни губици бригаде износили су 23 мртва и 90 рањених бораца и старешина, а непријатељу су нанети губици од око 70 мртвих и велики број рањених. Заробљени су један официр, један подофицир и један војник. Појавила се и авијација НОВЈ која је митраљирала и бомбардовала Немце и њихова возила на путу Дрињача - Зворник и тако потпомогла жилаву борбу наших снага.

О жестини борбе сведоче и подаци у дневнику немачког официра:

»Претходничка борбена група заузела је, упркос живава непријатељског отпора, (бачачи, ПА топови, артиљерија) висове 527 (2,5 км јужно од Зворника) и земљиште 2 км северно одатле. Висови 3 - 5 км западно и југозападно од Зворника поседнути су од јаким непријатељских делова. Жив непријатељски друмски саобраћај (моторизован и запрежни) у правцу запада. Непријатељски напади од Зворника одбијени. Угрожавање је отклоњено заузимањем виса 534 (6 км југозападно од Зворника). Више непријатељских напада (200) са простора северозападно од Дрињаче у правцу друма одбијено. Сопствени губици: 9 мртвих, 50 рањених, код непријатеља 37 избројаних мртвих, 3 рањена, 3 заробљена«.

Другог фебруара јединице 18. бригаде налазиле су се на истим положајима у ширем рејону Куле-Града. Непријатељ је држао Млађевац. Ноћу између 1. и 2. фебруара једна чета 4. батаљона, у садејству 2. батаљона 16. бригаде, нападала је на Млађевац, али и поред неколико извршених јуриша напад није успео. У међувремену, док се изводио овај напад, непријатељ је са једном групом од 50-60 војника напао на Кулу, али је после краће борбе одбијен. У овој ноћној борби заробљен је један немачки подофицир и заплешен један пушкомитраљез, један аутомат и два сандука муниције. Чета 4. батаљона је имала три погинула, међу којима се налазио и помоћник политичког комесара батаљона Радојко Лазаревић.

Истог дана штаб 25. дивизије је наредио 16. и 18. бригади да уз подршку артиљерије по сваку цену протерају непријатеља са Млађевца. У складу с тим извршен је напад који је почео у 10,30 часова и трајао до 13 часова. Том приликом бригада је у јуришима успела да потисне непријатеља са тог значајног положаја и да зароби једног немачког официра и једног војника.

Међутим, већ око 16 часова непријатељ је извршио противнапад на десно крило 18. бригаде и на снаге 16. бригаде и после краће борбе успео да одбаци делове 16. бригаде и да их натера на повлачење. У таквој ситуацији наређено је једној чети 18. бригаде да се рокира удесно и да се оријентише фронтално ка непријатељу. Ипак, надмоћне снаге непријатеља, које су организовано и жестоко нападале са свих страна, ус-

пеле су врло брзо да потисну делове обе бригаде са Млађевца. Повлачење није било у најбољем реду иако су њихово одступање штитиле две чете 3. батаљона из рејона Куле. Охрабрен успехом, непријатељ је наставио нападе на Кулу где му је пружен јак отпор. И неки чланови штаба дивизије и 18. бригаде су били у првој борбеној линији, а музика 18. бригаде је подстицала борце да истрају. Али преморене и исцрпљене јединице 18. бригаде, које су у претходним борбама имале велике губитке не само у редовима бораца већ и руководиоца, нису могле да издрже непријатељски напад, па је непријатељ заузео и Кулу-Град. Бригада је овог дана имала 20 мртвих, 3 контузована и 97 рањених, а непријатељ 30 мртвих и непознат број рањених.

Са ове просторије бригада се, према наређењу штаба 25. дивизије, повукла ноћу, уочи 3. фебруара на положај на линији Змајевац - Стан - Вратоломац, северно од Зворника.

Шеснаеста бригада се, такође, повукла према наређењу штаба дивизије у шири рејон Чолопека, док је 19. бригада овог дана вршила нападе на бочна обезбеђења непријатеља са линије Ауги Део - Веоча - Православна Каменица. Јединице 45. дивизије нападале су без успеха бочна обезбеђења у рејону Велике Њиве, а 38. дивизија је са једном својом бригадом водила борбу на положају Марчићи - Липље, који је непријатељ заузео, а са једном бригадом прикупљала се у рејону Тригувно - Цафина коса ради затварања правца према западу. Истовремено је извршила и два напада ка Доброј Води, али без успеха.

Падом Зворника још више је било отежано снабдевање јединица. Ево и детаља из сећања Сенише Павића, тада помоћника интенданта 18. бригаде:

»Прелазак у Босну представљао је велики проблем у снабдевању јединица храном и муницијом. Немци су држали Зворник до надомак Козлука. Пут Лозница - Зворник Немци су контролисали ватром, а сам Зворник био је у немачким рукама. Кола је било недовољно, а многи сељаци су напустили кола и волове и побегли кући. Кола су преузели војници. Имали смо и 4 камиона, али је нафта у бурадима била непречишћена па је сваки час долазило до прекида рада њихових мотора. Снабдевање је морало сад ићи преко Јање и претежно ноћу. Једном су нас Немци открили и отворили ватру на наш транспорт: један војник нам је рањен и један во убијен... «

Када су јединице 17. источnobосанске дивизије стигле на ову просторију, према новом наређењу штаба 2. армије, 25. ди-

визија је повучена на нове положаје. Распоред 18. бригаде на овим положајима 3. фебруара био је следећи: штаб бригаде у селу Чоловнику; 1. батаљон у селу Вратоломцу, 2. батаљон у селу Змајевцу, 3. батаљон у селу Стану, а 4. батаљон у рејону Карока - Липовац. Јединице су утврдиле своје положаје како би непријатељу нанеле што веће губитке и онемогућиле његово даље надирање.

Овог дана није било борби на сектору 18. бригаде. Једино је непријатељ повремено тукао њене положаје артиљеријском ватром од које су погинули помоћник политичког комесара једне чете и један борац, а рањен је помоћник политичког комесара 2. батаљона, док су три борца контузована.

Шеснаеста бригада је и даље држала положаје у ширем рејону Челопека, а 19. бригада се налазила у покрету ради зазимања нових положаја.

У ствари, на целом фронту су прегруписаване снаге 2. армије. У складу с тим 38. дивизија је постављена на положај који је ишао линијом Цафин камен - Снагово - Ајметово брдо - Лашина - Крш (бочно према главнини немачке 22. дивизије); 27. дивизија (без једне бригаде) се прикупљала у рејон Папраћа, такође ради бочног дејства; 17. дивизија је запосела положаје на правцу Зворник - Бијељина (северније од 25. дивизије), а 45. дивизија је извучена из борбе и прикупљена на простору Осмаци - Цапарди. Прегруписавање је имало за циљ да се створе услови за раздвајање непријатељске групације на правцу Зворник - Дрињача, најмање на две групе а затим уништавање прво челне групе а потом и осталих снага.¹¹⁶

За време прегруписавања није било значајнијих сукоба са непријатељем тако да је три наредна дана (4, 5. и 6. фебруара) на сектору 18. бригаде било мирно. Смештај јединица био је врло слаб пошто су куће у овом крају биле попаљене. Време је и даље било веома хладно. Јединице су се срећивале, патролирале, извиђале и прикупљале податке о непријатељу. Лзудство се одмарало и спремало за нове окршаје. Иако је снабдевање било отежано, исхрана је била »прилично добра«, како је записано у Операцијском дневнику штаба бригаде.

Али, опет, као по неком правилу, после сваког затишја дођу нове жестоке борбе, нови окршаји.

Шестог фебруара је штаб 2. армије, пошто је 25. дивизију ставио под своју непосредну команду, наредио штабу дивизије да својим снагама затвори правац Зворник - Козлук, јер је

¹¹⁵ Зборник НОР-а, том IV, књ. 32, стр. 514.

»у току јучерашњег дана, преко Власенице у правцу Дрињаче, примећен покрет од око 200 камиона« и пошто непријатељ групише јаче снаге на просторији Кула-Град - Марчићи - Добра Вода - Млађевац. Нарочиту пажњу требало је обратити на правац Зворник - село Грбавци - међупростор између Змајевца и Вратоломца. Веровало се у могућност да непријатељ предузме даље пробијање ка северу, а можда и ка западу. Због тога је требало појачати опрезност, рушити комуникацију, а рањенике и даље слати у Србију.

Штаб 2. армије је био у праву: непријатељ је 7. фебруара изјутра отпочео дневити напад и на сектору 18. бригаде. У Операцијском дневнику штаба бригаде борбе овог дана су овако приказане:

»Овог дана, рано изјутра, у 7 и 15 часова непријатељ је извршио напад на положај Стан, где је изненадио чету 63 (3. батаљон - нап. а.) и тако, после кратке борбе, успео да је збаци са положаја. Затим је командант истог батаљона наредио Другој чети да изврши контранапад. Чета је то извршила, али није успела да збаци непријатеља са положаја, па се зато батаљон повукао на прихватни положај Кордун (кота 258). Пошто је непријатељ овладао Станом, наставио је напад на Змајевац на наш 62, (2. батаљон - нап. а.), али се и он, после кратке борбе, уз слаб отпор повукао на Аегино и Нирилово брдо. Затим је непријатељ наставио са новим нападом на Вратоломац, на наш 61 (1. батаљон - нап. а.) где је био добром и жестоком ватром дочекан. Али, ипак, и овај батаљон није успео да задржи непријатељско надирање. Непријатељ је и даље наставио са нападима на положај Липовац на наш 64 (4. батаљон - нап. а.) и после дуже борбе, која је трајала три часа, успео да збаци са положаја и овај батаљон... Ноћу између 7. и 8. фебруара, батаљон 64 (4. батаљон - нап. а.) добио је задатак од овог штаба да изврши напад на положај Липовац са циљем збацивања непријатеља са тога положаја. Исти батаљон је вршио напад два до три часа, али није успео да збаци непријатеља са положаја. У овог борби наши губици су: 6 мртвих, 25 рањених, од којих је један командир чете Борђе Марковић и референт санитета батаљона Нада Јанковић, а нестала су 3 друга. Непријатељски губици су 10 мртвих и непознат број рањених«.

Штаб 2. армије је 8. фебруара 1945. у свом наређењу¹¹⁷ упознао штаб 25. дивизије да се образује посебна група снага НОВЈ за напад на непријатеља који је »у ствари опкољен и треба га уништити«. У складу с тим наређено је 25. дивизији да њене бригаде у току ноћи 8/9. фебруара поседну полазне положаје за напад. Међутим, и сада је непријатељ на сектору 18. бригаде први кренуо у напад.

Осмог фебруара на сектору 18. бригаде, непријатељске снаге држале су положај Стан - Змајевац - Вратоломац - Липовац, док су се батаљони бригаде налазили у овом распореду: 1. батаљон у Булићима, 2. батаљон на Кириловом брду, 3. батаљон у Пећини, а 4. батаљон у рејон Кучића-Куле. По магловитом, кишовитом и хладном времену непријатељ је почео напад у 8 часова, прво на одсеку Бириловог брда, али је напад одбијен снажном одбраном 2. батаљона. У 13 часова непријатељ је поново извршио напад на овом одсеку и успео да појачаним снагама збаци са положаја јединице 2. и 3. батаљона.

У таквој ситуацији штаб бригаде је наредио 2. и 3. батаљону да изврше противнапад и да по сваку цену поврате своје положаје. Поступајући према овом наређењу, батаљони су одмах прешли у противнапад који није успео »услед слабог сналажења нижих руководилаца«, како је забележено у Операцијском дневнику штаба бригаде.

После ових борби 18. бригада се, према наређењу штаба 25. дивизије, пребацила на нови положај на линију село Ораховац - Стражбеница - кота 248 с циљем да с тога правца врши притисак на непријатељски леви бок. Штаб дивизије је захтевао да јединице врше сталне нападе »како би се олакшала одбрана на фронту 16. и 19. бригаде« и да се јединице на положају маскирају, тако да се снегом покрива земља која се копа за ровове и заклоне.

Општи противнапад на немачке снаге, одређен од штаба 2. армије, требало је извршити 9. фебруара, а с тим у вези стигла је заповест штаба 25. дивизије којом је наређено да 18. бригада и даље држи поседнуте положаје у рејону у коме је била размештена претходног дана.¹¹⁸ Овог дана и сутрадан на сектору 18. бригаде, међутим, није било борби. Асетог фебруара 25. дивизија је добила нови задатак да затвори правце Зворник - Козлук и Зворник - Прибој, а десним крилом да

¹¹⁷ Зборник НОР-а, том IV, књ. 33, стр. 212.

¹¹⁸ Архив ВИИ, књ. 1090, бр. рег. 1/1, док. 48.

пресече комуникацију код Липовца (кота 347). У оквиру овог задатка 18. бригада је требало са три батаљона да изврши напад на непријатељске положаје на линији Чоловник - Глумине и да продре до комуникације Зворник - Јардан, а затим да се добро утврди и један део снага оријентише према Каракају, а други ка Вратоломцу. Шеснаеста бригада је требало да напада ка Челопеку, а 19. на Бирилово брдо и Вјеначац. На правцу напада 18. бригаде непријатељ је држао положаје код Хоџића, Чоловника, Глумине и Липовца. У току напада, ноћу уочи 11. фебруара, јединице 3. батаљона су приморале Немце да се повуку на прихватни положај, који су веома упорно бранили, тако да ни после неколико узастопних јуриша батаљон није успео да збаци непријатеља са ових положаја. Други батаљон, заједно са деловима 17. мајевичке бригаде, протерао је непријатеља са положаја код Хоџића, али не и с положаја код Чоловника. Четврти батаљон је успео да једну чету убаци у позадину непријатеља и да направи брешу у немачкој одбрани. Међутим, Немци су противнападом затворили брешу и веза са овом четом је била прекинута. Други делови батаљона су непрестано нападали у намери да успоставе везу са четом. И чета је то чинила из позадине непријатеља. Тек у зору је обруч око чете пробијен и веза успостављена. И у току ове ноћне борбе 18. бригада је имала осетне губитке: 13. погинулих и 46 рањених, а Немци 25 - 30 погинулих и више рањених.

У току 11. фебруара обе стране су задржале своје положаје без борбене активности. Борци су се одмарали после тешке ноћне борбе.

Сутрадан, 12. фебруара, у штаб 18. бригаде стигла је нова заповест штаба 25. дивизије да бригада изврши покрет и да се размести у рејону села Мемића.¹¹⁹ Штаб бригаде и 4. батаљон су се разместили у селу Осмацима, 2. батаљон у селу Булатовићима, 3. батаљон у селу Хрвачића Брду, а 1. батаљон са бригадном комором у Мемићима. Батаљони су део снага истурили на положаје: 2. батаљон код Кусоња, 3. батаљон на Глумину, Перунику и Церику, 4. батаљон на Ахмедово брдо и Мехмедиће, док је 1. батаљон образовао резерву. Штаб бригаде је прешао у село Муслиманско Снагово. Ни следећа два дана на овим положајима није било борби.

У међувремену је на ратишту у источној Босни дошло до неких нових значајних момената. Наиме, да би олакшала положај својих снага у долини Дрине, немачка Команда Групе

¹¹⁹> Зборник НОР-а, том IV, кн>. 33, стр. 305.

армија »Е« предузела је из правца Добоја преко Грачанице ка Тузли напад са 724. пешадијским пуком 104. ловачке дивизије, ојачаним артиљеријом и минобацачима, као и јаким усташко-домобранским и четничким снагама. Истовремено је 734. пешадијски пук исте дивизије, ојачан артиљеријом и тенковима, прешао у напад преко Брчког и Бијељине ка Зворнику.¹²⁰

У таквој ситуацији штаб 2. армије је донео одлуку да хитно извуче 17. дивизију из ових борби и да је упути у рејон Тузле, а да 3. корпус (27. и 38. дивизија) и 25. дивизија преузму сектор Арињача - Зворник са задатком да чврсто држе положаје и затварају правац Зворник - Тузла и да активним дејством на бок и позадину непријатеља наносе непријатељу што веће губитке и отежавају му даље пробијање на север ка Сави. У исто време требало је тежити да се Зворник што пре ослободи.¹²¹

Тринаестог фебруара Немци су наставили са пробијањем долином Дрине ка северу и успели су да избију са претходницим на простор села Козлука и Шепка, док се његова заштитница налазила на положајима Млађевац - Липље - Лишина - Каракаја.

У складу са задатком који је у тој ситуацији добила 25. дивизија, 18. бригади, ојачаној са две батерије топова и једном батеријом минобацача, наређено је да затвара правац Зворник - Тузла и да врши притисак на Зворник ради његовог ослобађања. Тада је, у ствари, бригада и сменила неке јединице 38. дивизије.

Петнаестог фебруара отпочеле су нове жестоке борбе на положајима 18. бригаде. Борци су неустрасиво јуришали на непријатељеве положаје, које су Немци жилаво бранили. Смешљивали су се узастопни јуриши и напади. Обе стране имале су велике људске и материјалне губитке, али су Немци упорном и жилавом одбраном задржали своје положаје. Ево како су ове борбе приказане у Операцијском дневнику штаба бригаде:

»Наш задатак овога дана био је да са мањим бомбашким групама, ојачани аутоматским оружјем, извршимо напад на непријатељске положаје: Лишина (кота 308), Марчићи, Липље, Млађевац. На сектору Лишине нападао је 3. батаљон. Наређено је да напад почне тачно у 4 часа, а артиљерија да почне тући у 3,45 часа и док артиљерија

¹²⁰ Зборник НОР-а, том IV, кн>. 33, док. 64, 95, 96, 98, 104.

¹²¹ Исто, стр. 281.

туче да се пешадија подвлачи, а по престанку артиљерије да изврши јуриш. Артиљерија, као и један минобацач, ступили су у дејство тачно у 3,45, а пешадија је примила борбу тачно у 4,10 часа. Почетак борбе био је добар: јединице су се подвукле под сама непријатељска утврђења, и то на блиско растојање, побацале су бомбе на утврђења, кренуле напред и отвориле ватру. Непријатељ је сачекао нашу пешадију и почео да туче тешким и лаким бацачима у сами наш стрељачки строј, тако да је у првом налету избацио неколико другова из строја. И последњи наши напади били су узалудни. Постављени задатак није остварен. Губици непријатеља у људству и материјалу су нанети, али нам нису познати. Наши губици: 3 погинула, 14 рањена, 2 нестала. Међу погинулим налазе се два десетара, а међу рањенима су: командир чете Душан Младеновић, као и водници Душан Јовановић и Никола Журкић и водни делегат Предраг Ивановић. У току овог дана других промена није било. Исхрана је била доста слаба».

После ове борбе поново је на сектору 18. бригаде настало краће затишје. Шеснаестог фебруара није било никаквих борби. Време се мало пролепшало, »што је војска искористила да се мало умије и очисти«. И 17. фебруар је протекао без сукоба са непријатељем. Обе стране су биле на својим положајима.

А онда, истог дана дошла је смена јединица 25. дивизије.

Још 15. фебруара штаб 2. армије је наредио 17. дивизији, која се дотле налазила у резерви армије у рејону Тузле, да се пребаци у рејон Зворника и смени 25. дивизију, која је била преморена, исцрпљена и имала велике губитке.

Смена 18. бригаде је извршена до сванућа 17. фебруара. Сутрадан све јединице 18. бригаде су се прикупиле у село Мечиће. Ту је штаб 25. дивизије извршио смотру бригаде. После смотре пред стројем бригаде су говорили Димитрије Писковић Трнавад, заменик команданта и Милојица Пантелић, политички комесар дивизије. Говори снажни, али тврди и опори, после четрдесетодневних жестоких окршаја, успеха и неуспеха, великих губитака.

Жестоки окршаји код Зворника били су за 18. бригаду завршени, а тиме је била завршена и власеничко-зворничка операција.

У овим десетодневним борбама код Зворника 18. бригада је имала велике губитке: 128 погинулих, 238 рањених и 16 нес-

И Т А Б III
17 Фебруара 1945
С.Бр.
Полковник

М.П. С.Б.Р.
М.П. М.П. С.Б.Р.
№ 1000000000
1945

ИЗДАВАЊА КХ, МЕ ИХ

З А П О С Е Л О Т

(за концентрацију аната и покрет)
секција Зворник - Палац - Тузла - размер 1:1000000

Наша дивизија добила је задатак да изврши концентрацију на про-
сторји сајдањег стациониража и изврши покрет у правцу северозапада и разме-
сти се на просторији Тузла. Тада извршила постављеног задатка.

НА Д Р Ђ Љ У Ј Е М О :

- 16 Бригада** - Извршиће концентрацију на просторији Дуги Део - Јован Хан-
врела и Страна 17570 м. ујутру извршиће покрет правцем: Куоп.
Исход - Вукаши - Велики - Милововац - Симић Хан - а потом се разместити
на просторији: с. Крижани - Колонари - Јуоп. а католичкај рабоница -
с. Св. Јулиана - с. Хориниј изакула.
- 18 Бригада** - Наше Бригаде поставити на просторији с. Муслиманова Грабовица.
По доласку на наредену просторију и извршиће размештаја јединица
поднети изакулај једном штабу.
Покрет извршити у истрав изакулај време и кретати се усво-
јеним маршем (у једном изакулај маршу прећи наредену пут).
- 19 Бригада** - Извршиће концентрацију на просторији Велики 18 с. н. у 10 с.
извршиће покрет правцем: Велики - Симић Хан - Тузла - Брвени и
разместити се на просторији: Зворник - Дрвогорица - Чапчиновић -
Душић - Долац - Јарини - Дуги Део - Стефановић. Штаб Бригаде
поставити у Брвени. По доласку на наредену просторију и из-
вршиће размештаја јединица поднети изакулај овога штабу.
Овај пут прећи у једном изакулај маршу (успашеним маршем).
- 20 Бригада** - Извршиће концентрацију на просторији 18 с. н. у 10 с. на просторији
Погодини - Билововац - Јуоп. Јуоп. у 10 с. н. ујутру извршиће покрет
правцем: Билововац - Јуоп. Јуоп. - Милововац - Бабица Лука и разместити
се на просторији: Велики - Правосл. и Мусл. Макарић - Бла-
виновић - Палице. По доласку и размештаја јединица на наредену про-
сторију поставити штабу овога штабу. Штаб Бригаде поста-
вити у Куоп. Св. Јулиана.
- Мед. Св. Бат.** - Медицинска болница извршиће покрет 18 с. н. ујутру правцем:
Вукаши - Велики - Симић Хан - Тузла, где ће се разместити.
- Див. Интенданту-
ра** - Извршиће покрет заједно са Дивизијском болницом и сместити
се у Хотелно од Тузла и раскрсница путева Тузла - Симић Хан,
Тузла - Брвени.
- Комички оска-
дрон** - Кретаће се заједно са Дивизијском болницом и по доласку у
Тузлу сместити се у с. Чапчиновић.
- Пронизска
баталјон** - Кретаће се са Дивизијском болницом и по доласку у Тузлу
разместити се у с. Врховић.
- Штаб
дивизије** - Извршиће покрет 18 с. н. у 10 с. за Тузлу и сместити се у
северном делу Тузла (Шочник).
- Веза** - За време покрета: државити везу куририма 18 с. н. тачно у 12 ч.
и државити везу правачити на линији Чапчиновић - Тузла,
штаб дивизије ради државити везу.
- 18** - Штаб Бригаде се у правцу једног батаљона 19
индон једног часна Штаба Бригаде.
Штаб Бригаде се у правцу једног батаљона 19
индон једног часна Штаба Бригаде.
- 19** - Штаб Бригаде се у правцу једног батаљона 19
индон једног часна Штаба Бригаде.
- 20** - Штаб Бригаде се у правцу једног батаљона 19
индон једног часна Штаба Бригаде.
- 21** - Штаб Бригаде се у правцу једног батаљона 19
индон једног часна Штаба Бригаде.
- 22** - Штаб Бригаде се у правцу једног батаљона 19
индон једног часна Штаба Бригаде.
- 23** - Штаб Бригаде се у правцу једног батаљона 19
индон једног часна Штаба Бригаде.
- 24** - Штаб Бригаде се у правцу једног батаљона 19
индон једног часна Штаба Бригаде.
- 25** - Штаб Бригаде се у правцу једног батаљона 19
индон једног часна Штаба Бригаде.
- 26** - Штаб Бригаде се у правцу једног батаљона 19
индон једног часна Штаба Бригаде.
- 27** - Штаб Бригаде се у правцу једног батаљона 19
индон једног часна Штаба Бригаде.
- 28** - Штаб Бригаде се у правцу једног батаљона 19
индон једног часна Штаба Бригаде.
- 29** - Штаб Бригаде се у правцу једног батаљона 19
индон једног часна Штаба Бригаде.
- 30** - Штаб Бригаде се у правцу једног батаљона 19
индон једног часна Штаба Бригаде.

У Ком. - Потпуковник
Траговић

СМРТ ФАШИЗМУ - СЛОБОДА НАРОДУ!
Консультант - мајор

талих а у целој власеничко-зворничкој операцији они су износили: 239 погинулих, 391 рањен и 23 нестала. Према процени штаба 18. бригаде непријатељ је имао око 600 војника избачених из строја.

О овим жестоким окршајима код Зворника забележили смо сећања неколико бораца бригаде. Њихова сведочења су упечатљива и трајна. Ево неких:

Груја Грујућ, тада пушкомитраљезац 2. чете 2. батаљона:

»Од Витановца код Краљева носио сам 'шарац'. Имао сам два помоћника. Кад смо водили борбе овде, једног дана дође жена једног мог помоћника. Мало се задржала и отишла је јер је почела борба, а путовала је 14 дана док нас није нашла. Баш тог дана, пред мрак, јавише да је позади нашег положаја стигла храна у једном потоку. Неколико бораца оде да је донесе. Пошао је и мој помоћник. А још се не беше смркло кад Немци отворише ватру на нас. Ми одговорисмо ватром. И догоди се да у тренутку кад је мој помоћник прилазио мени са храном, ту погибе... После неколико минута би рањен и мој други помоћник. Однесоше га са положаја и ја остах сам. Немци јаким снагама нападају и наша чета мораде да се повлачи. Повлачим се и ја, али никако да стигнем и нађем чету. Наиђем на једног борца из 19. бригаде. Пођемо заједно. Немци само пуцају. Ја опалим покоји рафал и брзо се повлачимо даље. Погину и тај борац. Остах опет сам. И даље се повлачим. И нађем своју чету... «

Мирослав Јовић, тада борац-помоћник пушкомитраљесца из 1. батаљона:

»Крајем јануара наш батаљон се налазио у одбрани око 5 км јужно од Зворника, у рејону Новог Села. Једно после подне непријатељ нас нападне и принуди Наму 2. чету на повлачење. Дође командант батаљона Лаза Иваниш и рече нам да не смемо да дозволимо непријатељу даљи продор према Зворнику. Пушкомитраљесци кажу да немају довољно муниције. Командант нареди да се прикупи муниција од бораца. Кад је муниција прикупљена, противнапад. Сви борци крећу са командантом у противнапад. Знамо да ее његово наређење мора извршити. Сви знамо да је он у свим борбама досад успешно водио наш батаљон. Већ је пао мрак и ми изненадисмо Немце и повратисмо положај. У тој борби смо имали два погинула и неколико рањених. Из мог одељења је погинуо Бока, Зајечарац, добар друг и борац. Погинуо је при крају борбе. У тој борби ја сам био помоћник пушкомитраљесца, а Бока је био

десно од мене. Нисмо у мраку ни приметили кад је погођен. По завршетку борбе, њега нема. Известисмо водника Вукади-на Живковића, а он одреди десетара Драгана и мене да га потражимо пошто сам ја знао куда смо се кретали и где смо били у току напада. Идемо једно 100 метара и нађемо га где лежи у снегу поред једног дрвета, без знака живота. Однесемо га до најближе куће и уз помоћ два сељака сахранимо са почасним плотуном. Жена старија, која нам је донела после воду да оперемо руке, плаче... «.

Л>убисав Чалић, тада десетар у 4. чети 1. батаљона:

»Остало ми је у сећању и не могу лако да заборавим када смо били на једном ћувику више Зворника, идући према Тузли. Наш батаљон добио је задатак да запоседне тај ћувик и да на њему сачекамо Немце. Стигли смо негде пред први мрак. Ја будем одређен за мртву стражу. Линија кретања није била дужа од једно 20 метара. А на самом ћувику ветар однео снег, па остала поледица. Чим станем, одмах ми се обућа залепи за лед, а ветар да ме однесе. Зато сам морао да се стално крећем и да скачем у вис, али обазриво да ме непријатељ не открије. Сутрадан су се појавили Немци у белим мантилима тако да их тешко можеш да приметиш, али смо их ипак приметили. Били смо се добро укопали, ставили камење и друго испред себе. Али, Немци почеше да нас туку лаким и тешким оружјем. Ми смо имали тактику па смо чекали да се што више приближе. Тако смо и сад учинили и, кад су стигли близу, испод нас, моја десетина којом сам командовао отвори нагло ватру, ја са пушкомитраљезом 'брно' распалим. Убили смо око 6 Немаца, а још више ранили. На нашој страни је био 1 рањен и 1 контузован из целог батаљона. Одбили смо их овог пута... «

Александар Миловановић из 3. батаљона:

»Наш 3. батаљон држао је положај на самој Кули и десно од Куле све до изнад куће у којој је нешто пре тога био штаб дивизије (мисли на остатке тврђаве - нап. а). Пре подне, негде око 9 сати, стигао је на положај комесар дивизије Милојица Пантелић. Упртио неку италијанску пушку, иде и храбри борце да истрају и говори да ће ускоро добити заслужени одмор... Напад Немаца је почео увече, око 20 часова. Налазио сам се у самим рушевинама Куле где је био и штаб мог батаљона. Борба је била све жешћа. У једном тренутку комесар батаљона Лука Лековић рече ми да пођем с њим. Трчали смо путем у правцу 2. чете где је највише пуцало. Наиђемо на неке

руководиоце из 16. бригаде које је Лука познавао и Лука оста с њима, а мени нареди да од командира чете Маузера узмем извештај о ситуацији код његове чете. Нађем Маузера како чучи уз један мали грм и туче из аутомата. Поре њега је био заменик команданта батаљона чијег се имена не сећам, јер је само дан пре тога дошао у наш батаљон. Питам Маузера о ситуацији код чете и усправио сам се, а он ме истог тренутка гурне наниже и викне на мене да ћу погинути јер су Немци ту, близу. Прича он мени и повремено пуца. Рекао ми је да је чета преполовљена. Кренем и само што сам кренуо, рафал звизну око мене. Открили су ме Немци, али ме рафал не погоди. Пребацам се у заклон испод пута и гледам како да се пребацам даље. У том дојури пузећи четни курир Гуља да јави штабу батаљона да је погинуо заменик команданта батаљона, а и командир Маузер. Исприча ми како се то десило. Заменик команданта батаљона је открио немачког официра како тера војнике да иду на јуриш. Подигао се, нанишанио и убио официра, али је у истом тренутку и сам био изрешетан. Видевши то, Маузер је по свом обичају клекао, испразнио читав шаржер на Немце и притрчао до заменика команданта да му помогне, али је и он био изрешетан од немачког рафала (храбри командир Маузер био је тада тешко рањен и касније је на путу за болницу умро - нап. а)«.

Стана Кулибрк, референт санитета 1. батаљона, за време ових борби код Зворника као делегат бригаде заједно са Надом Јанковић, референтом санитета 3. батаљона, била је на Антифашистичком конгресу жена у Београду, али о повратку за бригаду оставила је вредан запис у којем, уз остало, пише:

»... Успут сусрећемо и наше рањенике које транспортују за болницу у Шапцу. Било их је и из наше 25. дивизије. Они су нам рекли да су се наши повукли са положаја код Власенице према Зворнику и да се око Зворника воде сваки дан борбе с Њемцима... Цео дан путује*:о и увече стижемо у Бању Ковиљачу. Бања пуна наше војске, у парку комора; све натоварено, стоји, нико не креће даље. У парку ватре наложене, а поред ватри војска се одмара. Ту смо се одмориле и ујутру видимо у парку нове гробове. Видимо, све гробови бораца из 25. дивизије. Стале смо да читамо имена на крстовима. Ја прочитах име Дане Радошевића, командира 1. чете, из мог батаљона, првоборца, који је са мном дошао у 18. бригаду, у 1. батаљон... На цести за Зворник нас зауставише и рекоше нам да се не може у Зворник јер су тамо Њемци него низ Дрину па дереглијом да прећемо на другу обалу... «

Борбе око Власенице и на правцу Власеница - Зворник вођене су као што се види, у веома тешким зимским условима, по великом снегу, на положајима претежно ван насеља, са веома слабом одећом и обућом, недовољном и нередовном исхраном. Биле су то велике тешкоће и натчовечански напори које су борци и руководиоци издржали уз велики број погинулих и рањених, промрзлих и изнемоглих. И поред свега тога у борбу се ишло с великим пожртвовањем и високим степеном борбеног морала.

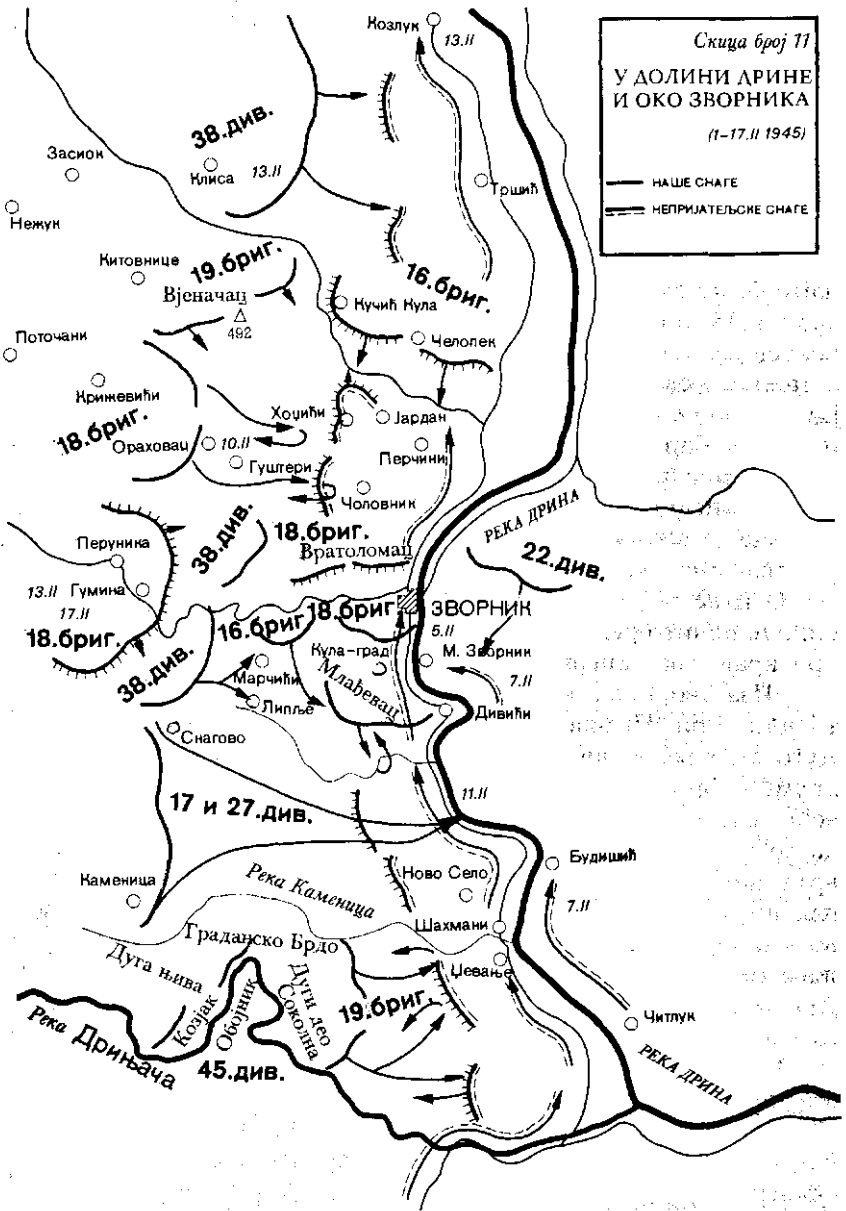
Може се рећи да ова битка, која је трајала дуго, спада у најтеже и најсложеније које је не само до тада него и касније водила 18. бригада. Вођена је против јаког, упорног, борбено искуснијег непријатеља који је, не водећи рачуна о жртвама, ангажовао све своје људске, техничке и материјалне потенцијале да би се пробио из сталног окружења у којем се налазио и спасио бар део снага од потпуног уништења. Вероватно је 25. дивизија, у поређењу са другим дивизијама, непосредно ангажованим у овој бици, поднела највећи терет и жртве. А 18. бригада је веома често била у жижи борбе тамо где је непријатељ имао јаке снаге и највећу подршку артиљерије.

О томе сведоче и немачки документи који су већ навођени, а нарочито редови које је искрено записао немачки војник при крају свог дневника, 19. фебруара 1945. године:

»Иза Зворника. И положај који је најгори може надмашити још гори. Прљав снег. Мокре ноге. ДУ^ГИ ноћни мразеви. Дуго стајање. Угинули коњи, мазге... После дугог марша по друму скоро четири сата пењања у планину, стижемо у неко веће село у које пуцају са брегова. Морамо сутра поново горе да се очисти једна узвишица. Један мртав, 4 рањена... Четврта чета изложена тешким нападима. Идемо први пут у пљачку, отварамо ормане с храном и крадемо... Идемо поново у борбу. Хвата ме страх. Куће код којих заузимамо положаје под жестоком су ватром, 17. о. м. убијен добри Макс Дик. Већи број рањених у груди. Инднер рањен и многи други. Постали смо мала хрпа и мрзимо овај живот«.

Борбе у долини Дрине су настављене, али су Немци успели ипак да се пробију до Бијељине.

Средином марта 1945. немачка 22. дивизија ће бити пребачена преко Саве и ући у састав немачких снага на сремском фронту где је, десеткована, наставила да у рејону Вуковара води борбу.

Доктор Мика Раџа, Војка Нађан и Светислав Јекић, управник болнице 18. гаде, приликом пре.Гаска Дрине, децембар 1944, код Зворника

Дејство минобацача у рејону Дрињаче, јануар 1945.

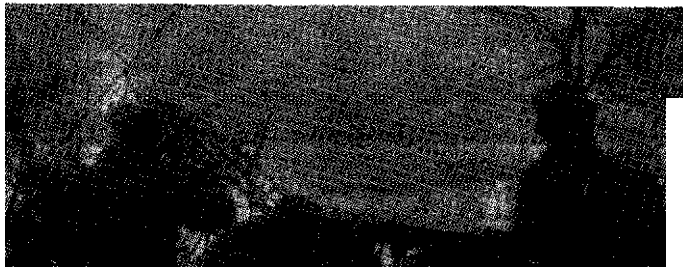

Друга колона 18. бригаде у источној Босни, јануар 1945.

Покрет јединице према борбеном положају, јануар 1945, између Власенице и Арињаче

Око ватре, јануар 1945, у рејону Дрињаче

Бригадни топ на положају, јануар 1945, у рејону Дрињаче

На сунчаном дану негде у источној Босни, јануар 1945.

Комора 18. бригаде у снегу у источној Босни, јануар 1945.

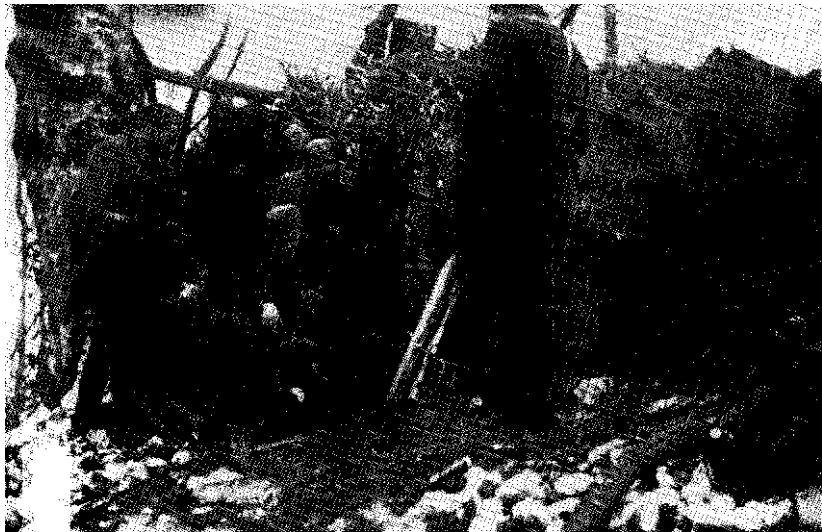

Оркестар 18. бригаде, јануар 1945, источна Босна

Командант 2. батаљона Живојин Лешевић (први сдесна), помоћник политичког комесара 2. батаљона Драгић Виријевић (у средини) и политички комесар 2. батаљона Анте Матулов (први лева), фебруар 1945, код Зворника

Босоного дете у крилу борца 18. бригаде, јануар 1945, између Власенице и Зворника

На положају, испред склоништа, фебруар 1945, у рејону Зворника